NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXIX. ÉVFOLYAM. 1908. FEBR.—MARC II—III. FÜZET.

IZABELLA KIR. HERCEGNÉ ÉS A POZSONY MEGYEI HÁZI-IPAR.

Aki mézet akar, ne tartson a méhektől. Aki csokrot köt, ne féljen a tövisektől. Mézet is, csokrot is kivánnék a Nemzeti Nőnevelés díszes asztalára hozni, a mézet a szorgalom kaptárából veszem, a csokrot az érdem rózsagalyairól szedném; talán elkerülöm a szerény méhek neheztelését, talán megbirkózom a nehézségek töviseivel. Titokban, rejtekben folyik a kaptár munkája, nyilvánosságot csak rajbocsátáskor szeret a méhek királynője, de azért módját ejtém engedélyt nyerni arra, hogy olvasóinkat a pozsonymegyei háziipar csendes méhesébe bevezethessem és a méheket királynőjükkel, *Izabella királyi hercegasszonnyal* élükön bemutathassam azon a kis üveglapon át, melyet feltárni óhajtok az érdeklődők előtt.

Kaptárhoz hasonlítottam a pozsonymegyei háziipar szorgos műhelyeit, vagyis inkább műtermeit, mert művészet az, ami azokban folyik, izlés és szorgalom művészete, erkölcsi és anyagi jobblét nemzetgazdasági gyarapodása, — valóságos mézgyűjtés a javából.

Pozsonyvármegye háziipara régi keletű. Kulturális fejlődésünket régente vezető vármegyéje e tekintetben is megállta helyét. Céhei a legrégiebbek az országban. Divathimzései a szomszédos nyugati német és szláv vidékekről korán átszivárogtak. Az 1717-iki megyei árszabásokban (limitatiók) már olvassuk, hogy «asszonyembernek való közvál csinálástól 12 denár jár. Minden kendő, kezkenyő és asztalkezkenyő himitül 1 dénár» (lásd Magyarország monografiája Pozsonyvármegye 580—581. lap).

Főkép Ciffer vidéke honosította meg a himző háziipart; Bél Mátyás szerint innen eredhet a község neve is, melyet szerinte régebben Cifrának nevezhettek, az itteni gazdag és díszes ruházkodás miatt (l. ugyanott).

De idők folytával a csendes falusi méhköpük szalmafonatos formái is fejlődés után sóvárogtak, valakinek jönnie kellett, aki egyéniségével, műizlésével irányt szabjon, vezetésével, buzgalmával, példájával, szószólásával nagyobb érdeklődést keltsen a nemzetgazdaságilag oly fontos munkáltatás iránt.

A népnek gyümölcsöző foglalkoztatása, munkájának anyagi és erkölcsi értékelése magában is oly fontos tényezők, hogy valóságos áldás fakad abból egy vidékre, ha van, aki azt felkarolja és virágzóvá tudja tenni. Az kell a népnek, hogy a munkát megszeresse és abban anyagi haszna mellett erkölcsi világának is támaszát találja. Ehhez képest minél több izlést is tudunk a nép munkájába belevinni, annál finomabb szinezéseket ölt a lelke világa, annál jobban becsüli, szereti otthonát, családját, hazai földjét, mert annál fogékonyabb lesz a lelke a megelégedés harmonikus érzelmei iránt, a minthogy megfordítva is bőven tapasztalhatjuk a modern gyári életviszonyok ellenkező hatását, hogy minél nyersebb a nép foglalkozása, annál nyersebb a lelke is, minél kevesebb esztetikai érzést vált ki belőle a munka, annál anyagiasabbá válik; otthont, családot értékelni nem tud többé. «Ott van a hazánk, ahol jó dolgunk van» lesz életiránya s megy idegenbe, más országba, — Amerikába, keresve a megelégedés lidércfényét, de hiába, mert azt csak a boldog otthon Istenadta harmoniájában lelheti föl gazdag és szegény egyaránt.

Áll ez főkép a nőknek foglalkoztatásáról, kiket a gyári munka kivetkőztet egészségükből, kedélyükből, nőiességükből, míg a sokkal inkább nekik való háziműipar izlésüket, a rend- és tisztaságérzéket fejleszti; a családi körben, az otthonban való megelégedésüket csak fokozza s úgy anyagi, mint erkölcsi tekintetben egyaránt kedvező, előmozdító tényező.

Azért Izabella királyi hercegasszony igen nagy áldást-

osztó nagylelkűséget tanusított a népjólét követelményei iránt, amikor élére állott a pozsonyi háziipar egyesületnek, mely magas alapítója nevét vette fel. Társadalmi szempontból szinte új kort nyitott meg a pozsonymegyei háziipar terén a Fenséges Asszony e nemes vállalkozása, méltán is illeti meg érte a legnagyobb hála, mert buzgalma, tudása, izlése és fáradhatatlansága mind gazdagon gyümölcsöző közkinccsé vált. Ez minden szónál és irásnál ékesebben hirdeti, hogy a fenkölt lelkű főhercegasszony szeretettel viseltetik magyar hazánk iránt.

Izabella kir. hercegnő Croy-Dülmen Rudolf hercegnek leánya (született Dülmenben 1856. február 27-én) s 1878. október 8-án hitvese lett Frigyes kir. hercegnek. A fenséges kir. hercegi pár Magyarországon kívánt megtelepedni, Pozsonyt választván otthonuknak, mely örvendetes eseménynek 25 éves jubileumát csak a közel multban ünnepelte Pozsony szabad kir. városa. Itt lakva, itt élve köztünk, a fenséges asszonyt mind több és több érdek és rokonszenv fűzte hozzánk; fiának, Albrecht kir. hercegnek első nevelését magyar kezekre bízta. Árpádházi Szt. Erzsébetnek a mult évben oly fényesen lezajlott 700 éves jubileumát Pozsonyban a kir. hercegnő fáradhatatlan buzgalma és kegyelete emelte oly magas színvonalra, ő karolta fel legjobban a kedves Szent Erzsébet emlékére alapítandó pozsonyi gyermekmenhely ügyét s gyűjtött egymaga e fenkölt nemes célra 163,583 korona összeget.

Házias, meleg szeretettel gondozott nemes családi életében minden boldogsága gyermekeinek példás nevelésében állott, érdeklődése azonban kiterjedt a társadalmi mozgalmakra is, sőt azokhoz ő maga eszmékkel, irányító gondolatokkal, tervekkel is járult. Legfőkép áll ez a háziipar fontosságának felismerése, felkarolása és felvirágoztatása körül kifejtett tevékenységre nézve, melynek Izabella kir. hercegné úgyszólván apostolává szegődött.

Egy izben gyermekeinek egyik dajkáján meglepő szép himzéssel diszített ruhát vett észre, éles figyelme azonnal tudakozódott annak eredete után s megtudván, hogy a Nagyszombat

melletti Cifferen foglalkozik a nép ily himzésekkel, gyors elhatározással udvarhölgyével Cifferre kocsizott. Megsejtette, hogy kincses forrásnak akadt nyomára, amelyet közkinccsé tenni a látottak után azonnal kedvenc eszméjévé vált s melynek megvalósításához nagy szívvel és nagy lélekkel azonnal hozzálátott.

Cifferen a fenséges Asszony egész szakszerü himzőiskolát tatált, melyet Hollósy Mária tanítónő vezetése alatt a pozsony- és trencsénmegyei háziipar bizottság létesített és a kereskedelmi minisztérium államsegéllyel támogatott. Ez intézetben a cifferi lányok és asszonyok nyertek oktatást a vidéken divatos és a fejlettebb igényeknek is megfelelő himzett munkák készítésében. Az életrevaló gondolat annyira megtetszett a Fenséges Asszonynak, hogy annak szélesebb alapokra való fektetését, közkedveltté tételét legott parancsoló szükségnek ismerte föl, főkép midőn átértette, hogy mily nagy kulturális és gazdasági hordereje van a felvidéken az ily missiót teljesítő népfoglalkoztatásnak.

A felvidék silányabb földje alig termi meg a népnek mindennapi kenyerét, s egy évnek rossz termése százezrek inségét szüli meg. Maga a felvidéki nép régóta ösztönszerüleg igyekezett e mostohább sorson olyan háziiparral segiteni, amely a vidék viszonyainak leginkább megfelelt, azonban e keresetforrás is szükösen jövedelmezhetett a befektetési tőke csekélysége, a szellemi irányítás hiánya s az értékesítés nehézségei miatt. Versenyképes cikkek csak mindezen föltételek összegesítése mellett voltak várhatók, azért Izabella kir. hercegnő s az eszméjének már megnyert, arra hivatott körök nőegyesület alakítását határozzák el, mely egyelőre Pozsony és Trencsén vármegyékben lesz hivatva a himző háziipart felkarolni, szellemi irányítással, anyagi eszközök nyújtásával élet- és versenyképessé tenni (lásd 1895. felhivást).

A Fenséges Asszony védnöksége alatt 1895. május hóban megalakult egyesület az uralkodóház, a főnemesség s mások áldozatkészsége mellett mintegy 14,000 korona befektetési összeggel kezdi meg működését. Fényes összeköttetései, díszes vezetősége biztos jövőt igértek az egyesületnek: elnöke Pálffy

Miklós hercegné, helyettes elnöke Eszterházy Mihály grófné, alelnöke dr. Tauscher Béláné lettek. Az egyesület átvette a czifferi iskolát, belső ügyvezetésére hölgybizottságot szervezett, megrendeléseket még külföldről is szerzett s így az ottani Zichy grófi család áldozatkészségével megbővített czifferi műintézet bontott vitorlákkal indulhatott reményteljes útjára s mint az egyesület évi jelentései bizonyítják, a kis mustármag tényleg szép, terebélyes fává sudarodott.

Az egyesület csakhamar új himzőiskolákat állíthatott fel, egyet Mailáth György grófné buzgólkodása folytán Zavaron, egy másikat pedig ifj. Pálffy János gróf támogatásával Pudmericen, mindkét helyen szakértő tanítónő vezetése alatt; 1896-ban pedig Lopassón a szomolányi vidék számára, mely később Pöstyénbe, a világhírü fürdőhelyre tétetett át; 1898-ban pedig Trencsénmegye részére Dubnicon és Podhragyon létesültek új himzőiskolák.

Miután az egyesület már több teleppel rendelkezett, mindinkább érezhetővé vált annak szüksége, hogy egy központban összesíttessenek a megrendelések, valamint a kiállításra, értékesítésre szánt cikkek is. Ez is megtörtént a pozsonyi központi üzlet létesítésével, egy vezetőnő kinevezésével és külön hölgybizottság szervezésével. Egyben mintagyüjtemény is készíttetett az árúk népszerűsítése s a minták szemléltetése érdekében, melynek összeállítása körül a fenséges Védnöknő mellett kiváló érdemeket szerzett Zichy Sarolta grófnő.

Az 1896. évi milleniumi kiállításon már ott áll az «Izabella háziipar egyesület« a legnagyobb nyilvánosság s a legnagyobb elismerések fóruma előtt. Maga a Felséges király a királynéval egyetemben az udvar és a miniszterelnöktől környezve elsőnek tekinti meg az egyesület kiállítását, amikor is a fenséges Védnöknő magyar beszéd kiséretében egy páratlan szépségű, rendkívül gazdagon himzett misemondó ruhát ajánlott fel a Felségnek, melyet a Felség a budai Mátyástemplomnak ajándékozott. A kiállított 357 drb. szebbnél-szebb tárgyról a lapokban annak idején gazdag ismertetések jelentek meg.

Résztvett az egyesület Budapesten az iparművészeti egyesület 1897. évi karácsonyi kiállításán is, mintái közül négyet a közoktatásügyi kormány vett meg a fővárosi tanintézetek számára, a Jury pedig a 200 koronás első jutalmat az egyesületnek itélte oda.

Izabella kir. hercegné fáradhatatlanul támogatta kedvelt egyesületét; 1898-ban különféle himzésekből egész takaros gyűjteményt juttatott Drezdába, a Karola királynő védnöksége alatt álló elárusító bazárba, úgyszintén a Metternich hercegnőtől Wienben és Meran-Lamberg grófnőtől Grácban rendezett bazárvásárokra, nemkülönben a wieni nagy oltáregyesületi kiállításokra, a Budapesten, Wienben, Karlsbadban, Tátrafüreden, Trencsén-Teplicen, Abbáziában létesített elárusító üzletekbe. Önként következik, hogy mindez kitűnő üzleti haszonnal járt s az egyesület munkakedvét egész a lelkesedésig fokozhatta. 1899-ben pedig már Szent-Pétervárott van az egyesületnek a magyar műipari cikkek közt kiállítása, melynek kapcsán az orosz cárné himzett ruhákat rendel a cifferi és zavari műintézeteknél. Az 1900. évi párisi világkiállításra szánt műtárgyakat előbb Ő Felségének mutatják be a Budapesten rendezett iparművészeti kiállításon, aki annyi megbecsülni, támogatni valót lát az egyesületben, hogy Mária Valéria kir. hercegnő útján megbízást küldet a cifferi intézetnek, hogy Istenben boldogult drága királynénk ama ruhájának szövetéből, melyet a milleniumi ünnepélyek alkalmából Budapesten viselt, gazdag arany és ezüst himzésekkel diszített oltári öltözet készíttessék. Ő Felsége unokája, Erzsébet kir. hercegnőnek, most már férjezett Windischgrätz hercegnének, kelengyéje is a fenséges Védnöknő útján az egyesület munkásnőinek készítményeiből egészíttetett ki.

A műtárgyak e nagy hírnevessége mellett egyszerűen természetes, hogy a Cifferen és vidékén készült himzett árúk ismertek és közkedveltségűek lettek mindenfelé; maga a német császárné is cifferi parasztlányok készítette himzett ruhákban járatja sokszor leányát, Viktória hercegnőt; a német trónörökös felesége, a bájos mecklenburgi Cecilia hercegnő, menyasszony

korából magyar Izabella háziipar egyleti blouseban látható több felvételen, — a walesi hercegné pedig gyűjteményt vitt nemrég parasztlányaink hímzéseiből messze hazájába; hasonlókép tettek a londoni Eighty Club magyar kirándulásán résztvett hölgyek és urak.

Ezek mindenesetre oly eredmények, amelyek becsületet szereznek a magyar föld kulturképességének, de osztatlan becsülést és hálát követelnek a pozsonyvidéki szegény nép nagy Jótevője: Izabella kir. hercegné iránt is. — Páris, London, Bruxelles, Berlin, Kopenhága, Hamburg, sőt Amerika is árúsítja már részint közvetlenül, részint a Magyar Kereskedelmi R. T. közvetítésével az egyesület bizományosai útján a háziipari cikkeket, melyek illő hazafias irányítás folytán magyar motivumaikkal egész talpraesett propagandát képviselnek számunkra a távol idegenben. Glasgow, Drezda, New-York, Páris, St.-Louis, Milano nagy kiállításai újabb sikerekhez juttatták az egyesületet, mindhárom utóbbi helyen «Grand Prix» kitüntetéssel tisztelték meg a vezetőség bokros érdemeit s a himzett tárgyak művészi kvalitásait. A budapesti iparművészeti múzeum 1905-iki kiállítása alkalmával pedig 2000 korona állami díjjal méltatta az egyesület hangyaszorgalmát.

E nagyszabású sikernek eléréséhez Izabella kir. hercegnét az egyesületi tagok és pártfogók buzgalma és áldozatkészsége mellett nagyban megsegítette a magyar kormány anyagi és erkölcsi támogatása is, melynek ébrentartására a fenséges Védnöknőnek mindig kiváló gondja volt, mert jól tudta, hogy az intézetek befektetései, fejlődésének esélyei az államhatalom biztos támogatását nem nélkülözhetik.

Az egyesület működése forgalmának statisztikájában különben is oly ékesen szóló életrevalóságot árult el, ami szinte páratlan a jótékony egyesületek évkönyveiben.

Már az 1895. évi első esztendő 4138·96 korona értékű hímzéseket bocsátott piacra, 1898-ban már 16,365·74 K értékű tárgyat készítettek, a következő év mérlege e ponton már 23,017·90 koronát mutat, 1900-ban már 53,131·28 K, 1902-ben

70,216·22 korona; 1905-ben pedig 129,082·31 korona érték került befektetésre és feldolgozásra, a tizedik év tehát már 30-szorosra emelte az első év termelését, — és ehhez jobbára magyar iparosok szolgáltatták az anyagot.

A duzzadó életerő e beszédes skálája egyenesen kihívta az állampénztár jelentőséges támogatását, hiszen társadalmilag, nemzetgazdaságilag kevés is ily gyümölcsöző befektetésre nyílik alkalmunk. A kormány azért 1896-ban 6000 korona államsegéllyel kezdi meg az egyesület subventionálását s egyben a kir. iparfelügyelőség fokozott érdeklődését rendeli ki szaktanácsadónak az egyesület mellé.

1899-ben Hegedüs Sándor kereskedelmi miniszter maga látogatja meg a központi üzletet s 20,000 K forgalmi tőkét meg évi 9000 korona szubvenciót juttat a törekvő egyesületnek. 1902-ben Szterényi József, akkor még miniszteri tanácsos, vesz részt az egyesület szaktanácskozmányán, melyből kifolyólag ismét 1000 korona folyótőke gyarapodás biztosíttatik az államkincstárból. A Pozsonyban megtartott II. országos mezőgazdasági kiállítás alkalmával pedig Széll miniszterelnök, Darányi földmivelésügyi s Láng kereskedelmi miniszterek ismételt látogatásukkal fejezték ki meleg érdeklődésüket s egyben hálájukat a Fenséges Asszony védnöksége alatt oly kiváló sikerekre mutató egyesület iránt. Később Hieronymi kereskedelmi miniszter ismét honorálni kivánván az egyesület magas ambitióját, a forgalmi tőkéhez újabb 30,000 korona kamatnélküli kölcsönnel járult s egy mintarajzolónőt képeztetett és alkalmaztatott államköltségen az egyesület szolgálatára.

Izabella kir. hercegné azt is kieszközölte a minisztertől, hogy 1905. év nyarán a pozsonyi m. kir. állami tanítónőképző-intézetben himzőtanfolyam tartatott Pozsony, Trencsén, Nyitra megyék tanítónői számára, kiket e nyári kurzus megismertetni szándékozott a már virágzóvá lett himző háziipar áldásos hatásaival és megnyerni óhajtott munkatársakul.

Jellemzi a kir. hercegnő szerencsés érzékét és nagy tapintatát az egyesület felvirágoztatásában, hogy nemcsak az egye-

Izabella főhercegnő

sület annyi illusztris tagját, azután az államhatalom mindenkori kezelőit tudta eszméjének megnyerni, hanem keresett és talált az egyesület nagy feladatait teljesen átértő, lelkesen felkaroló munkatársakat is, kik között különösen herceg Hohenlohe Clodvigné, herceg Pálffy Miklósné, özv. gróf Esterházy Mihályné, Zichy Sarolta grófnő, gróf Wenckheim Istvánné, D'Orsay Fella grófnő, dr. Tauscher Béláné, Palugyay Józsefné és Szalayné Förster Melánia üzletvezetőnő említendők.

De legtöbbet mégis maga a kir. hercegnő tett; az egyesület felvirágoztatása körül ő vette ki az oroszlánrészt a munkából. Szinte csodálatos munkabírással és ambitióval irányítja az egyesület sok ágú és nagy körültekintést igénylő teendőit. Figyelme, érdeklődése mindenre kiterjed, emlékező tehetsége bámulatos; az egyesület gyűlésein rendesen ő elnököl, indítványai, kezdeményezései mind jelentőségesek, tervei, eszméi egyaránt nagybecsűek, akár a belső organizálás, akár a terjesztés vagy mintaszerzés terén.

A fenséges védnöknő személyes és közvetlen vezetése alatt «megrendelő bizottság» működik, melynek feladata minden törekvéssel odahatni, hogy a vevőknél a vételi kedvet ne csupán a tipikus mintáknak izléses kivitele, hanem változatos, idényszerű ujdonságok nyujtásával is fenntartsa, élessze s ezáltal az előállított árúk kelendősége biztosittassék (1900. évi jelentés).

A Fenséges Asszony a mintákat átnézi, gyűjteti, sőt maga tervezi és azok beszerzésében maga jár elől jó példájával, — igy megajándékozta egyesületét egy régi, tipikus mintákat magába foglaló himzésgyűjteménnyel, sőt saját nagyizlésű inventióit is értékesíti, megkészítteti. Egyes blouseokat magának, gyermekeinek, a kis Albrecht kir. hercegnek ő maga tervezett; gyermekeit legszivesebben a himzőiskolák izléses és praktikus készítményeiben járatja. Példája természetesen csak vonzó lehetett a főrangú körökre, amelyekben ma már igen kedvelt használati és dísztárgyaknak mondhatók az «Izabella háziipar» cikkei, a legmagasabb állású hölgyek mind nagyobb és nagyobb számban viselik a jó falusiak díszes kézimunkáit. Maga az egye-

sület vezetősége mindenben a fenséges Védnöknő buzgalma és jó példája után indul, lelkesedéséből meríti odaadását, energiájából táplálja kitartását, irányításából veszi céltudatosságát. Maguk az évi jelentések tesznek erről legszebb bizonyságot. «A főirányt, melyben az egyesületnek haladnia kell, — mondja az 1897. évi jelentés, — ritka szerencsés előrelátással a fenséges Védnöknő jelölte ki.» «Az egyleti fejlődés minden tekintetben fokozatos haladást mutat. A magas pártfogó Ő cs. és kir. Fensége. Izabella főhercegnőnek köszönhető ez, aki célszerű javaslataival az akadályokat megszünteti és magasztos példájával a közreműködő egyleti tisztviselőket és hölgybizottságot buzdítja, hogy elvállalt kötelességeiket örömmel teljesítsék» (1899). «A nehézségeket, melyek, mint minden intézménynél, itt is előfordulnak, öntudatosan győztük le. Ama gondoskodás, mellyel egyesületünk fenséges Védnöknője, Izabella főhercegné ő cs. és kir. fensége az egylet érdekeit mindenben oly meleg érdeklődéssel és nemes példájával előmozdítani kegyeskedik, minden irányban való haladásunknak és terjeszkedésünknek kiapadhatatlan forrása, egyszersmind ez serkent mindnyájunkat sikeres, kitartó munkára.» (1900 évi jelentés.)

Biztos, céltudatos és energikus az a vezetés, mely a néppel együttérző nemes léleknek szent lelkesedéséből veszi az inspiratiót: segíteni a szegényebb néposztályon, nem ingyen alamizsnák osztásával, hanem keresetnyujtással, műveléssel, a munka megszerettetésével s megérdemlett díjazásával, — ez fölemeli, értékesebbé teszi a népnek lelkét, gyarapítja hitét, bizalmát, szeretetét hazai földje iránt, mert biztosítja életföntartásának eszközeit is. (1903-ban 36,160·64 K, 1905-ben pedig 793 paraszt himzőnőnek 51,751 K. munkabér fizettetett ki.) Az egyesület ezenkívül «munkássegélyző alap»-ot is létesítve (4375 K összegben) a munkásnők tanulékonyságát népiesen írt ismertető füzetekkel, ösztöndíjakkal, versenyjutalmakkal élesztve (1906-ban 76 munkásnő részesült 970 korona jutalomban), őket egészséges, a hygienikus szempontokra figyelmes helyiségekben foglalkoztatva, — valóban oly áldást terjeszt az illető községekben, mely-

nek nagyságát csak akkor láthatjuk be teljes arányaiban, ha a jóleső, mindenkiben megelégedést keltő kép mellé egy másik képet állítunk, a mindenütt ismert nyomornak, elhagyatottságnak és szilaj elégedetlenségnek egyre jobban terjedő sötét képét.

Amit az «Izabella-háziiparegyesület» a nép körében üdvöset végez, az maga egy darab kulturtörténet, az a legpraktikusabb keresztény emberszeretet, az a nemzet erejének fönt és lent egyaránt szerencsés gyarapítása, az a vagyonnak és inségnek, a gazdagnak és szegénynek összkarba hozása, az az értelmiség és szorgalomnak egymásra való kölcsönös támaszkodása, az a hazafias jócselekedetek legmodernebb gyakorlása.

Csak természetes, ha a fenséges főhercegnét e kiváló közjótékonysági működése közben a magas trónról épúgy, mint a felkarolt nép részéről a legteljesebb elismerés és méltánylás kisérte. 1901-ben Ő Felsége az Apostoli király a fenséges Asszonynak a magyar hímző háziipar fellendülése érdekében kifejtett odaadó működéséért az Erzsébet-rend nagykeresztjét adományozta, a legritkább és legnagyobb kitüntetést, mely a feledhetetlen boldogult királyné emlékét örökítvén meg királyi erényeinek örököseit diszíti fel a Szent-korona legfényesebb sugaraival.

A rákövetkező évben e legfelsőbb kitüntetés annak a népnek szivéből váltott ki csodásan meleg visszhangot, amely népnek hasznára és jólétére alapitá a fenséges kir. Hercegnő a velük foglalkozó egyesületet. Feltünő, szinte egyedülálló jelenség hogy az egyesület jótéteményét élvező s fölértő pozsonyvidéki községek ifjú parasztnői és leányai igaz benső érzelemtől vezettetve Pártfogójuknak, Izabella kir. Herczegnőnek tiszteletére ünnepélyes hódoló díszfelvonulást rendeztek s legnagyobb hálájuknak, köszönetüknek adtak kifejezést a Fenséges Asszony előtt a velük tett sok és nagy jótéteményekért.

Ám az egész magyar nemzet kiváló hálájára és elismerésére lett méltóvá Izabella kir. hercegasszony, hogy példát mutatott a nemzet legszélsőbb rétegeinek, mint lehet és kell munkálni a népjólét ügyét, a felsőbb és alsóbb körök harmoniáját

fáradhatatlan odaadással, kevesebb zajjal, több jóakarattal és szívósággal, hiú deklamátiók helyett a legbeszédesebb ékesszólással, az eleven cselekedettel.

Adná Isten, hogy az országban levő összes háziiparegyesületek tervbevett Országos Szövetsége époly Istenáldott gondolat legyen, mint az Izabella-háziiparegyesület eszméje volt s a fenséges Védnöknő rátermettsége és magasztos példája árasztaná széjjel széles e hazában azon áldásokat, amelyekért Pozsony vármegye és környékének népe örökre hálás lesz Izabella kir. hercegné Ő Fensége iránt.

*

A Nemzeti Nőnevelés pedig bocsássa meg, ha kissé hosszabb cikkben végeztem az ismertetést, de azt gondoltam, sokat tanulhatunk az «Izabella-háziiparegyesület»-től, mert annak a munkálkodása szintén — nemzeti nőnevelés.

Pozsony. *Wollmann Elma.*

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ÉS A SZOCIÁLIZMUS.*

Tisztelt ünneplő közönség! Tizennyolc évvel ezelőtt báró Eötvös Józsefről, ha nem is ezen a helyen, de ugyancsak február 2-án, halála évfordulóján az Eötvös-egyletben egyik legkiválóbb tanítványa, eszméinek egyik legbuzgóbb követője és harcosa, Szász Károly az író és tanférfiú mondott emlékbeszédet. Ezen emlékbeszédnek egyik passzusa, ennek kettős tétele csodálatos módon fejezi ki egyrészt az én mostani helyzetemet, kit az Eötvös-alap országos bizottsága az ünnepi szónok tisztével érdememen felül megtisztelt, másrészt azt a programmot, amelyet ez emlékbeszéd keretében magam elé tűztem. Mikor a megbízást elfogadtam, lelki szemeim előtt elvonult mindazon kiváló, nálam magasabb rangú és nevesebb férfiak hosszú sorozata, kik immár 37 éven át, Eötvös halála óta majdnem minden évben e helyről méltatták az ő hervadhatatlan érdemeit; azután fülembe csengett egyik lánglelkű és széleskörű műveltséggel biró barátomnak azon megjegyzése, hogy alig van irodalmunk újabbkori történetében író, kiről avatottak és avatatlanok, előkelő tudósok és önképzőköri deákok, politikusok és æsthetikusok, philologusok és történetírók annyit írtak és mondottak volna, mint báró Eötvös Józsefről, az ő vonzó egyéniségéről és korszakalkotó tevékenységéről. Ezzel szemben azonban mélyen érzem a Szász Károly következő szavainak valódi igazságát: Akik báró Eötvös József emlékét, irodalmi és tudományos társaságokban, sőt e körben is, már előttem méltatták — sőt sok, sok éveken át még mindig meg fogják újítani, *mint eddig ki nem merítették tevékenysége s érdemei sokoldalúságát*, ezután

* A február 2-iki Eötvös-Alap ünnepen tartott ünnepi beszéd.

is mindig fognak új meg új vonásokat találni képének teljesebbé tételéhez s egyik sem fog azon aggódni vagy panaszkodni: — mit mondjon még róla annyiak után?* Szász ezt 1890-ben írta, de szavai még mai nap sem évültek el és még igen soká érvényben maradnak. Ellenkezőleg, Eötvösről sokkal nehezebb röviden és keveset mondani, azért a tárgy sokoldalúsága szolgáljon nekem is mentségemül, ha hosszadalmas találnék lenni. Mint a tengert, úgy Eötvös működését, lelkének eszmékben, érzelmekben rendkívül gazdag tartalmát sem lehet egykönnyen kimeríteni. Eszméi, gondolatai ma is élnek belső tudatunkban épúgy, mint künt, társadalmunk intézményeiben és alkotásaiban egyaránt. Míg azonban eszméinek egyik raja kortársai és utódai által mélyen átérezve és mélyen elsajátítva, megvalósultak és az ő hite és óhaja szerint győzedelmeskedtek vagy új alkotások részeivé, vagy új átalakulások elemeivé válva élnek és hatnak, eszméinek és gondolatainakegy másik rajával az emberek sokkal kevesebbet foglalkoztak, azok kevésbbé is valósulhattak meg és sokan azokat meg sem értették vagy félreértették. Amazok győzelmének köszönhetjük például a felelős magyar kormányt, modern alkotmányunkat, ellentétben a régi hűbéri viszonyokon alapuló, középkori rendi alkotmánnyal, emezek alatt értjük egyrészt az ő bölcsészeti világnézetét, másrészt legértékesebb, leghíresebb állambölcsészeti művét: «a XIX. század uralkodó eszméinek befolyását az álladalomra», mely Eötvösnek európai nevet biztosított az állambölcselet történetében. Éppen ezért nekem nem lehet feladatom báró Eötvös Józsefet mint költőt és szónokot, mint törvényhozót — s ami mindezekben áthatotta és kiegészítette, — mint *embert* — minden oldalúlag méltatni és egész alakját tisztelt hallgatóim elé állítani, én csak a bölcsészt tekintem és legnevezetesebb, legmélyebb s azért legkevésbé ismert és megértett munkájának méltatásához és átértéséhez kívánok szerény tehetségemhez és ismereteimhez képest adalékokkal járulni, s az ő felfogását korunk legújabb szociális törekvéseihez és áramlatai-

* L. Szász Károly B. Eötvös József emlékezete Néptanítók Lapja 1890.

hoz mérve s azokkal összevetve, ilyeténképen őszinte és hálatelt szívvel dicső emlékének áldozatomat bemutatni.

Eötvös ezen bölcsészeti szempontból legértékesebb és legterjedelmesebb politikai művének megértéséhez lényeges segítségül szolgál annak előállása, amelynek történetét Eötvösnek sógora, társa és meghitt barátja, Trefort Ágoston írta meg egy rövid akadémiai értekezésében. Eötvös 1837-iki külföldi nagy utazása óta hordta magában a tervet, hogy megírja a keresztyén civilizáció történetét. Élete főművének szánta ezt; e cél szabta meg olvasmányainak irányát, rég gyűjtötte hozzá az anyagot, jegyezte gondolatait.

Azonban az 1848-iki forradalomig Eötvös oly élénk politikai, közéleti és költői tevékenységet fejtett ki, hogy sem ideje sem kedve, sem nyugalma nem volt ahoz, hogy a költészet muzsája mellett még a tudomány muzsájával is tartósabban foglalkozhassék. A forradalomban és azután szerepét a közéletben elveszettnek hivén, külföldre menekülve, Münchenben keresni kezdte az 1848-iki események kapcsolatát a nagy francia forradalom eszméivel. Ifjúkora óta sokat foglalkozott annak történetével; most újra elővette *Thiers* nagy munkáját s egyes memoireokat. Azonban kételkedvén, vajjon egészsége, ereje és egyéb viszonyok fogják-e valaha engedni, hogy ő a tervezett nagy munkát a keresztyén civilizációról megírhassa, a két nagy terv összeolvadt egy államtudományi nagy munkában, mely a történelem tanulságain épül, a keresztyén polgáriasodás eszméiért lelkesül és megvalósításukat sürgeti az újkori államban.* Ebből származik a műnek vegyes jellege, históriai tények, politikai elvek, bölcsészeti eszmék a gyakorlati államférfiú tapasztalataival és élményeivel, a korok és emberek mély psychologiai belátáson alapuló ismeretével egyesülve képezik annak tartalmát és olvadnak egy csodás összhangot adó szerves egészbe.

Eötvös e könyvével is, nemcsak az abstrakt, élettelen és hideg tudományt akarta szolgálni, hanem sokkal inkább ezzel

* L. Eötvös összes művei 15. kötet, jegyzet 224. lap.

is nemzetének használni. Bacon volt mestere az inductiónak, mint kutatási módszernek az alkalmazásában, Baconra vall az is, hogy ő az államtudományt nemcsak önmagáért míveli, hanem azon gyakorlati haszonért, mely ezen működéséből nemzetére és az egész emberiségre háramlik. Műve nemcsak olyan, mint egy alkalmi költemény, hanem egyúttal alkalmi, gyakorlati célt is szolgál, bár mint maga mondja műve első kiadásához írott előszavában: az nem *pártirat*, hanem tudományos kisérlet. «Ha azt akarjuk, hogy a tudomány a közizgatottság csillapítását előmozdítsa, mindenekelőtt azt kell tehát tisztába hoznia, minő értelmet tulajdonítanak azon eszméknek, melyekért korunk lelkesül, mily befolyást gyakorolnak ez eszmék az összes viszonyokra, különösen az államra, s mily föltételek mellett lehetséges az eszmék valósítása?!»* Azért abban igazat adunk a mű egyik birálójának, Concha Győzőnek, hogy a munka súlypontja nemcsak az igazságok megállapításában rejlik, sem a belőlök levont következtetésekben, hanem annak tapasztalati meghatározásában, miként lehet ez igazságokat a 48 utáni konkrét életben gyakorlatilag is megvalósítani, miután az Európában, a francia nagy forradalom óta általánossá vált szokás: *elvont tanokat* az állami konkrét életbe ennek *sajátosságára* való minden tekintet nélkül átvinni; bizonyára oka volt a nagy európai rázkódásoknak s épp oly oktalanságnak tekinthető, mintha az építész a fizika elveit építő-anyaga minőségének tekintetbe vétele nélkül akarná alkalmazni.**

«A XIX. századnak uralkodó eszméi» a szabadság, az egyenlőség és a nemzetiség eszméi. Tekintsük ezen eszméket egyenként, fejtsük ki mindeniknek tartalmát, állapitsuk meg eredetét és körét, különféle értelmezéseiket avégből, hogy aztán így lépésről-lépésre felemelkedhessünk a mű alapeszméjéhez és megvilágithassuk annak tartalmát.

A *szabadság*ot vagy mint fogalmat, vagy mint érzést te-

* Előszó a XXX. század uralkodó eszméihez.
** L. Politika 1895. Írta Concha Győző.

kinthetjük. Úgy egyik, mint másik tekintetben relativ és nem abszolut. Mint fogalom a metafizikába, mint érzés a lélektanba tartozik. Értjük alatta a kényszerűségnek, a kötöttségnek, a korlátozottságnak, a határoltságnak az ellenkezőjét, tehát a kötetlenséget, korlátlanságot, a határok közé nem szorultságot. Tehát ezt inkább érezzük, de meghatározni legfeljebb csak negative tudjuk. Mint érzés is relativ. Hogy mit nevezünk szabadságnak, mit kényszernek, az nemcsak az illető állapotot előidéző benyomástól, ingertől függ, hanem az azt megelőző állapottól is s általában tudatunk berendezettségétől. Ezt az egyszerű törvényt a lélektanban a vonatkozás törvényének nevezik.

Például ha egy *angol* polgár, ki az egyéni szabadságnak nagyobb mértékét érezi és élvezi, mint mi magyar polgárok és egy *orosz* alattvaló, ki annak kisebb mértékét bírja, meglátogatnák hazánkat, illetőleg megtelepednének nálunk, az orosz szabadnak, az angol kötöttnek érezhetné magát.* S mivel az ember, mint fizikai lény, az őt körülvevő tényezőktől, külső fizikai behatásoktól függ, mint szociális lény pedig a maga társadalmi környezetétől, ebből az következik, hogy az ember abszolut értelemben véve teljesen szabad nem lehet. Némileg más kérdés azonban már az, hogy mennyiben van szabad akarata és mennyiben determinált az egyén, mely kontroverz kérdésnek fejtegetése azonban most nem tartozik a mi feladataink közé.

Nekünk elég volt egyelőre csak érinteni az egyéni szabadság kérdését, hogy áttérhessünk a társadalmi, a politikai sza-

* A szabadság érzelmére is áll a gyakorlatnak, a folytonosságnak vagy az állandóságnak tompító hatása. Azaz azt *állandóan érezni* majdnem odavezet, hogy azt ne érezzük. Szépen utal erre Tompa Mihály «A gályarab fohásza» című, az 50-es évek elnyomatása alatt írott politikai vonatkozású költeményében, mikor a gályarab azért fohászkodik, «csak azt ne engedje Isten felejtenie, hogy ő rab». Míg a magyar nemzet érzi elnyomatását, rabságát, addig nem kell féltenünk azt, mert mindig meglesz a vágya, a törekvése, hogy azt magáról lerázza, legnagyobb szerencsétlenség egy nemzetre nézve, ha már nem is érzi rabvoltát, a szolgaságot.

badság kérdésére. Az ember nemcsak a természetnek egyik produktuma, hanem a társadalomnak is tagja s ezzel szükségszerűen bizonyos viszonyba kerül. És amint az újkor elején az angol Hobbes különbséget állít fel természeti és állami állapot között, éppúgy Eötvös is megkülönbözteti a társadalmat az államtól. Hobbes a természeti állapotot úgy festi, mint a szabadság állapotát, az államit pedig mint a kényszer állapotát, ami az ő abszolutisztikus monarchiájával és hajlamaival függ össze. Azonban Hobbessel ellentétben az állami állapotot éppoly őseredetinek kell felvennünk, mint a természetit, amennyiben a legszorgosabb őstörténeti kutatásoknak sem sikerült meghatározni, mikor, hol uralkodott az a képzelt természeti állapot, meddig tartott és hol kezdődött az állami. Eötvösnél már megvan az egyén és a közösség őseredeti együttessége, mindkettőnek a természettől alkotott volta, de az egyénnel kezdettől fogva együttlétező közösség nem az állam, hanem az, amit társadalomnak nevezünk; mert Eötvös szerint az állam csak a magasabb fejlődés eredménye (l. II. köt. 256.), *az állam* szerinte végkép felbomolhatik, ellenben *a társadalom* örökké fennáll.

A szabadság fogalmának szempontjából az már bizonyos, hogy ha képzelni tudnánk vagy megvalósítani is tudnánk az egyén számára egy álllamon és társadalmon kívüli, mondjuk Hobbessel természeti állapotot, ebben az a teljes szabadságnak, a *teljes önrendelkezésnek*, a *teljes autonomiának az állapotát* élvezhetné. Ámde az ilyen állapot csak merő fikció lehet.

Minden állambölcseleti elmeletnek két sarka van, amellyel az illető elmélet írójának egyaránt számot kell vetnie. Azaz az illető elmélet jellege, bélyegző fővonása azon alapszik, hogy annak szerzője milyen viszonyt állapít meg az egyén és a közösség, az egyéni érdek és az állami érdek, az individualizmus és a szociálizmus között. Azt kell megállapítania, hol van a határ, ahol az egyén érdeke, szabadsága végződik s ahol az állam érdeke, szabadsága, hatalma lép a maga jogaiba. Mert aztán mennél nagyobb az egyén szabadságának, jogának köre, annál kisebb lesz az államé és megfordítva.

Az illető államelmélet aztán annál értékesebb és reálisabb lesz, mennél mélyebben gyökerezik *az illető köröknek* megállapítása, elhatárolása, egyrészt a társadalmakat alkotó egyének szükségletein, vágyain, lelki sajátszerűségén, másrészt az állam szükségletein és különösen annak *céljún, rendeltetésén.* A valóságnak megfelelő ezen harmoniát megteremteni úgy az egyén, mint az állam rendeltetését megállapítani, a kettő közötti összeütközéseket, ellentéteket kiegyenlíteni volt minden állambölcselőnek rendkívül nehéz és csak viszonylag megközelíthető feladata.

Világosítsuk meg egy példával azt, hogy az államböleselet így formulázott problémáját az egyes gondolkodók az ó és újkorban miképen törekedtek megoldani. — Az első jelentékeny görög államböleselő Platon, hogy az állam a maga célját, a békés és morális fejlődést megvalósíthassa, hogy ebben az egyén érdeke ne fenyegethesse az államot, az államot mindenhatónak, feltétlenül *szabadnak* teszi meg, s ezzel szemben az egyén nélkülözni kénytelen minden szabadságot, csak eszközzé lesz az állam, vagy az államot képviselő *arisztokrácia* kezében. Csak az államot kormányzó, azt képviselő uralkodó egyénnek van joga, de általában az ember nem individuum, csak példány, rabszolga. A kasztok mereven válnak el egymástól s az egyikből a másikba átlépni a lehetetlenségek közé tartozik. — Az egyéni szabadság az egész ókorban a gyakorlati életben is gyenge lábon állott s ez a szellem a keresztyén középkort is áthatotta, amennyiben itt is az emberek még jórészt egy nyáj azonos tagjainak érzik magukat, egyéniségüknek öntudatára alig ébrednek s gyöngeségük, tehetetlenségük érzetében önkényt és készséggel beolvadnak az egyházba vagy az államba, a nagyobb vagy kisebb közösségbe. *Az egyéniségnek az individuumnak* a fogalmát a XVI. századbeli reformatió és renaissance teremtette meg és ezzel utat egyengetett lassanként az egyéni szabadság eszméjének és ezzel a francia forradalomnak.

Eötvös világosan látta a politikai felfogás fejlődésének ezen menetét s ebből szűrte le művének alapeszméjét. Az ókor állameszméje és a keresztyén polgárosodás alapelve, az egyéni

szabadság között ellentét áll fenn, politikai pártjaink, forradalmaink ez ellentétnek nincsenek tudatában: a szabadság, egyenlőség, nemzetiség eszméit az ókor szempontjából tekintvén, tulajdonképen az állam mindenhatóságát s az egyén szolgaságát akarják.

Eötvös az egyéni szabadság elvének, az individualizmusnak hatalmas képviselője a világirodalomban. «Ha polgárosodásunk folyamát tekintjük, mindenekelőtt a szabadság elvével találkozunk; mellette az egyenlőség és nemzetiség fogalmai mindig csak alárendelt következményekül tűnnek fel.» (I. köt. 366. lap.)

Vagy más szóval a keresztyén társadalom polgárosodásának, kulturális haladásának leghatalmasabb emeltyűje az egyéniség, az egyéni tehetségek szabad érvényesülhetése, szabad kifejlődhetése, a verseny, az egyéni szabadság, melyet az államnak lehetőleg óvni kell, mert ha ezt túlságosan megszorítja, tönkreteszi a keresztyén társadalmat és a haladást.

«A legnagyobb haladás korszaka egyszersmind korszaka a legerősebb ellentéteknek. Ezt látjuk Rómában. Míg a város belsejében a királyság és a patriciusok, ezek s a plebejusok, a köztársasági szabadság és az egyes uralma állanak szemközt; míg Róma Itáliával s ennek meghódítása után az egész világgal küzd: bámulatraméltó nagyságra emelkedik.

S ha újabb civilizációnk folyamát tekintjük: vajjon minden haladás nem hasonló ellentétek mozdító erejének tulajdonítandó-e? A római világ maradványai s a barbárok, a császár és a pápa, ez és az egyház, az általános és külön nemzeti egyház minden országban, a katholicizmus és a reformáció, a királyság és az arisztokrácia, ez és a polgárság, városok és testületek, a testület és a szabadság után küzdő egyén, s mindazon különböző elemek, amikből a társadalom állott, érvényre vergődni s a velök ellenkező erőket meghódítani iparkodtak szünetlenül, úgy hogy a különböző erők harcának szakadatlan folyama képezi fejlődésünk egész történetét.

S neveztessék bár e mozgalom harcnak, — és harcnak

mondhatjuk azt oly értelemben, mint az erdőben, hol az egyik fa a másik fölött emelkedni törekszik, a harcnak képét véljük föltalálni, — de ezen harc szükséges föltétele minden növésnek s meg kell annak lenni, ha le nem akarunk mondani minden további fejlődés lehetőségéről.

Az egyéni szabad érvényesülhetés, a verseny képezik a civilizációnak emeltyűjét, ezt lehetővé tenni, ennek útjából elhárítani az akadályokat, hogy a valóban *derék* egyének teljes szabadsághoz juthassanak és érvényesülhessenek: ez képezze a modern állam feladatát.

Azért Eötvös a szabadságot következőkép határozza meg: A szabadság azon állapot, melyben az ember mind saját tehetségeit, mind az őt környező természet erőit, a lehetőség határai között, maga által választott célok elérésére használhatja. Egyesekre nézve a társaságba lépés által csak e lehetőség határai szenvednek változást. A társaságon kívüli állapotban — amennyiben ily állapot valaha létezett — az egyesnek gyengesége korlátolja szabadságát, a társaságban pedig a társak egyenlő joga s a társaság szükségei: de a szabadság fogalma is mindig ugyanegy marad. Ott, hol az egyes erőinek gyakorlatában gátoltatik s hol az oly cselekményekre nézve, melyek sem mások szabadságával, sem a társaság szükségeivel nem állanak ellenkezésben, gyámság alá vettetik, ott nincsen polgári szabadság, nincsen semmiféle szabadság egyáltalában (I. k. 35. lap).

Eötvös mint látjuk, jól kijelöli azt a határt, ameddig a szabadság fogalmának az érvényessége tart. De a kor a szabadság fogalmát politikailag értelmezte s Montesquieu-vel úgy határozta meg, hogy az nem egyéb, mint az önmagunk által alkotott törvényeknek való engedelmesség. Eötvös bár az abszolutizmussal szemben híve a konstitucionalizmusnak, az egyéni szabadságra nézve teljesen közönyösnek tartja, egy ember gyakorolja-e a hatalmat, vagy a nép többsége?! Sőt inkább egy egész nép többségének önkényes hatalma sokkal nagyobb akadálya a haladásnak, mint egyes emberé (I. kötet 371. lap). A szabadságot azonban sohasem téveszti össze az individualiz-

musnak azon túlhajtásával, azon szabadossággal, mely az általános és egyetemes akarat helyére az egyéni akaratot lépteti, a törvény helyére az egyéni szeszélyt s *mint anarchia az állam felbomlásához vezet.*

Elemezzük ezek után Eötvösnek másik fogalmát, az *egyenlőségét* s majdnem ugyanazon eredményhez jutunk. Épúgy mint a szabadságról, az egyenlőségről is csak relativ értelemben beszélhetünk, mert abszolut egyenlőség nincs és nem is lehet soha. Aztán az egyenlőséget is egyéni és társadalmi szempontból tekinthetjük. Nézzük tehát előbb egyéni szempontból.

Már az állatvilágban azt tapasztaljuk, hogy minél fejlettebb, minél magasabb rendű valamely faj, az annak körébe tartozó egyedek annál inkább különböznek és differenciálódnak. Egy birkanyájnak egyes egyedeit legfeljebb csak a pásztor rendkívül éles és ezeknek mindennapi látásában gyakorlott szeme képes megkülönböztetni, de az emberre nézve nem így áll a dolog. Két egyforma falevelet még inkább találhatunk, de két egyforma vagy egyenlő, azonos embert nem. Mi különböző hajlamokat, dispositiókat örökölünk és különböző körülmények, viszonyok között nevelkedünk föl: innen a nagy változatosság, azaz a *különbözőség*. Az embernek vannak olyan tulajdonságai, melyekre nézve embertársaival megegyezik, ezek képezik az úgynevezett általános emberi tulajdonságokat és viszont mindnyájunknak vannak olyan tulajdonságai, melyek az ő kizárólagos birtokát képezik, ezek az egyéni tulajdonságok. Itt is tehát, mint a szabadság fogalmánál, azzal az fatális kettőssséggel, sarkalatossággal, antinomiával vagy dualizmussal találkozunk, mely oly nagy szerepet játszik nemcsak a természetben, hanem a társadalomban, a tudományokban egyaránt. Kant találóan nevezte az ilyen ellentétes fogalmakat antinomiáknak, azaz tétel és ellentételnek, melyeknek mindegyikét bizonyíthatom meggyőző érvekkel. Épúgy bizonyítani lehet azt, hogy az ember szabad akaratú, mint azt, hogy kötött; hogy az emberek egyenlők, mint azt, hogy különbözők.

Az antinomiáknak ezen labyrinthusából azonban azonnal

kijutunk, mihelyt megragadjuk a történet fonalát és az egyenlőséget politikai szempontból tekintjük. Nézzük előbb ez utóbbit és szólaltassuk meg magát Eötvöst. «Az egyenlőség, amennyiben ezen elvnek az állam körében alkalmazásáról van szó, az államéletnek oly módoni szabályozása, melynélfogva az egyes sem előjoggal nem bír, sem külön teherrel nem illettethetik. Mindenkinek egyenlő alávettetése vagy egyaránti függetlensége, mindnyájoknak egyenlő jogosúltsága az államhatalom gyakorlatában: ezt értjük a politikai *egyenlőség* alatt (1. kötet 36. lap).

Az egyenlőség fogalmának ezen értelmezése egészen a keresztyén világnézetnek és kulturának gyümölcse, melyen e világnézet demokratikus jellege alapul és amely az ókorban teljesen ismeretlen volt. Az ókor legnagyobb bölcsei, Plato és Aristoteles az embereknek az átöröklésen alapuló különbözőségére fektették a súlypontot és erre építették arisztokratikus és despotikus államelméletüket. Aristoteles e tekintetben még tovább megy mint Plato s az úr és rabszolga, az elnyomó és elnyomott, a kizsákmányoló és kizsákmányolt közötti politikai különbséget a természet által felállított különbségre vezeti vissza. Aristoteles szerint egyik ember okosnak, szellemi munkára alkalmasnak, finomtestűnek, tehát úrnak születik, a másik butának, durva testűnek, csak fizikai munkára képesnek, tehát rabszolgának születik.

A keresztyén vallás szerzett érvényt az egyenlőség eszméjének az elméletben, hirdetvén, hogy mindnyájan egy atyának vagyunk gyermekei és Isten előtt nincs közöttünk semmi különbség, de a köztudatba valóban csak a XVI. és XVII. századba ment át a politikai egyenlőségnek eszméje, különösen egyidejűleg az angol bölcsésszel, Lockeval, ki fényesen cáfolta meg Descartesnak ósdi, középkori ízű tanát a velünk született eszmékről és a velünk született jogokról. Locke alapgondolata, hogy politikai tekintetben minden ember egyenlő, tehát privilegiumokra, kiváltságokra, előjogokra senki igényt nem tarthat. És míg Hobbes a XVI. században csak az ember természeti állapotában engedte meg az egyenlőséget, azzal indokolván ezt,

hogy közülünk a leggyengébbnek is elég ereje van ahoz, hogy a legerősebbet megölhesse és ha államba lép, ezt a jogot örökre elveszti, addig Rousseau a XVIII-ik században a *Contrat social* című művében már nemcsak az állami hatalomban való egyenlő részesedést, a *népfelség elvét*, a politikai jogok közösségét hirdette, hanem következetesen, egyúttal a vagyonközösséget illetőleg a vagyonban való egyenlő részesedést is s apjává és megalapítójává lett a *modern szociálizmusnak gyakorlatban és elméletben egyaránt.*

Vessük csak most már össze a politikai egyenlőség eszméjének utóbbi értelmezését az Eötvösével, azonnal szemünkbe ötlik, mennyire igaz Eötvös azon tétele, hogy a szabadság eszméjével ellenkezik az egyenlőség eszméje, ha ez utóbbit olyan értelemben vesszük, amilyent annak Rousseau és a forradalmi köztudat tulajdonítanak.

Eötvös a szabadságra fekteti a fősúlyt s ennek az egyenlőséget alárendeli, a szocialisták az egyenlőséget teszik sarkpontnak s ennek rendelik alá a szabadságot. A politikai jog szempontjából az egyenlőség alatt az egyének egyenlő megkötöttségét, a szabadság alatt az egyének egyenlő jogtalanságát értik az állam hatalmával szemben. Míg Eötvös a tehetségek különbözőségén alapuló versenyt, mint a haladás emeltyűjét óhajtá, ezek azt akarják, hogy a tehetségek különbözősége ne vétessék tekintetbe, hanem e nélkül állíttassék fel a személyi és vagyoni egyenlőség, azt akarják, hogy szüntessük meg előbb *a magántulajdont* és tegyük *közvagyonná*, amelynek hasznaiból Aristoteles *osztó igazsága* értelmében kiki munkája, érdeme szerint részesülne osztalékban. A szociálista társadalom elvenne minden egyéni szabadságot, hogy a közszabadságot, az államnak mindenhatóságát biztosítsa.

Szerintük ekképen megszünnék a társadalomban az osztályharc, az irigység és gyűlölet s megvalósulna az örök *béke*. Milyen hiú ábránd! Az emberi természet meg nem változik. A gyönge mindig irigyelni fogja az erőset, a rút a szépet, az egészséges a beteget, a tehetős a tehetetlent, a vagyonos a va-

gyontalant s ennek egyetlen orvossága csak a mindenható *szeretet* lehet. Egy angol író jut eszünkbe, ki találóan mondta, hogy az emberek mindig irigyelni fogják egymást és a házak — ha öntudatuk volna — nem tűrnék maguk között a *tornyot.* A Hobbes-féle gyilkosságon alapuló egyenlőségi elméletnek a francia forradalmárok ama mondása szerzett gyakorlati érvényt, hogy aki egy fejjel nagyobb akar lenni a a többinél: annak le kell vágni a fejét, hogy velök egyenlő legyen. Szomorú egyenlőség, melyet csak a halálban találunk fel.

*

A XIX. századnak harmadik uralkodó eszméjét a nemzetiség eszméje képezi, de ennek elemzését az idő rövidsége miatt most mellőznünk kell, s ezt annyival is inkább tehetjük, mert e szempontból Eötvös nagy művével a legtöbben foglalkoztak, sokan bírálták és sokan félre is értették. Pedig ez épúgy érdekelhetné a pædagogust, mint a szabadság és egyenlőség eszméi. Régi igazság, hogy a tanító az iskola; fő a tanító egyénisége, individualitása, melynek ethikailag értékesnek, intellektualiter magas fokon állónak kell lennie. Az pedig nem lehet közönyös a tanításra, a tanítványokra nézve, hogy a tanító milyen állást foglal el a szabadság, egyenlőség, nemzetiség és vallás eszméivel szemben, amelyek a mi szent meggyőződésünk szerint keresztyén polgárosodásunk rendíthetlen alapját képezik még ma is. Ha Eötvöst követi a tanító és a szabadság eszméjét ülteti a legfőbb polcra szívében, akkor erős, fejlett, a létért való harcra edzett, bátor és őszinte, szabad egyéniségű és eszményi lelkületű emberek nevelésére fog törekedni. Ha a szociálistákkal az egyenlőség eszméjének hódol, akkor nevelhet ugyan munkaképes embereket, de ezek munkájukat túlbecsülve, követelők, elégedetlenek, irigyek, boldogtalanok lesznek, ha ugyan ezekhez még hozzá nem járul az alattomosság, az erőszakosság, *az anyagi javak túlbecsülése* s minden magasabb ideálizmusnak a hiánya.

Legkönnyebben és egyszerűbben megoldható még az az ellentét, antinomia, mely a nemzetiség eszméjében gyökerezik,

mely a XIX. század elején és közepén elméletben és gyakorlatban annyit foglalkoztatta magyar államférfiainkat, íróinkat, a nemzeti ügynek ezen apostolait. E század elején ugyanis a magyar társadalomnak két számottevő osztálya, az arisztokrácia és a középosztály érdekesen illusztrálja a nemzetiségi antinomiát. Amaz európailag mívelt, tanult volt ugyan, de nemzetietlen; emez magyar volt ugyan, de európai értelemben míveletlen és csiszolatlan. Amaz a haladó, emez a hagyományokhoz ragaszkodó maradi osztály volt. Az íróknak és államférfiaknak lett feladatává a kettőt összeegyeztetni, a kettős igényeket kielégíteni, a magyar társadalmat míveltté és magyarrá tenni és ennek szükségét a század derekán senki jobban nem érezte, senki lelkesebben nem akarta, mint báró Eötvös József.

Épígy eszményképe, feladata kell hogy legyen a magyar tanítónak az, hogy jó hazafiakat, chauvinistákat neveljen, de olyanokat, kik azt széles európai látókörrel és míveltséggel egyesítik. Minden magyar tanítónak éreznie kell «oly hőn és igazán, mint Eötvös érezte, hogy keleten a nyugati polgárosodás bajnokai vagyunk s jövőnk az annak teendő szolgálatoktól függ és hogy nemzetiségünket, az egységes magyar társadalmat csak a közműveltség biztosíthatja. — (V. ö. Gyulai Pál emlékbeszéde 84. lap.)

*

E rövid kitérés után térjünk vissza Eötvös állambölcseleti művének jellemzéséhez, azaz vonjuk le az eddig mondottakból a konzekvenciát. Az állambölcselet terén az újkorban két ellentétes és bizonyos tekintetben végletekbe sodródó elméleti irányzatot különböztethetünk meg, a XVI. századi Hobbesét, amely mint abszolutisztikus elmélet, a kényszer, az uralom, a tekintély elvein alapszik s kizár az állam minden hatóságával szemben minden egyéni szabadságot és ennek ellenkezőjéül a XVIII. században a Rousseau elméletét, amely a feltétlen egyenlőségnek, a Montesquieu értelmében vett politikai szabadságnak, a népfelségnek az elvén épül fel. Eötvös sem az egyikhez, sem a másikhoz nem tartozik s megmarad a helyes és józan közép-

úton. Mint individualista, az egyéni szabadságnak, a valóban derekak és kiválók alkotmányos uralmának a híve, mely kizárja a teljes egyenlőséget, de politikai tekintetben egyforma jogokat követelvén, az egységes társadalom és az állami forma közötti harmonia megteremtésén, a személy- és jogbiztonságnak a szabadsággal való kiegyeztetésén munkálkodik. Nem az egyén van az államért, mint ahogy a görög bölcsek gondolták, hanem az állam van az egyénért, mert akár az észt, akár a vallást kérdezzük meg, a létezés célját másban, mint az egyénben keresni nem lehet.

Péterfy Jenő, Eötvös egyik leghivatottabb magyarázója mutatott rá arra, hogy az egyéniségnek ez az elve, ez a kultusza nemcsak a philosophust, hanem a költőt s az egész embert is áthatotta és foglalkoztatta. Korunknak áramlatai pedig tagadhatatlanul a szociálizmusnak, a társaságnak, mint elvnek előtérbe tolására irányulnak, azért Eötvöst inkább és találóbban nevezhetjük a *renaissance* emberének, mint humanistának.

Az egyénnel szemben a renaissance optimizmusa hatja át Eötvös lelkét. Amint Péterfy találóan mondja: Eötvös az egyént az «istenség edényének» tekinté, annak az eleven erőnek, mely az emberiség, a haladás céljait valósítja. Az egyénben az egész emberiséget öleli át. Azért tiszteli amazt, mert az emberiségért lelkesedik. Az egyén ily szempontból megszünik önző lény lenni, hanem lesz, ami Eötvös volt, az «eszmék eszköze» (l. Péterfy összegyűjtött munkái 58. lap).

Szóval Eötvös lelkében a század különféle eszméi egy eszmébe, mint gyúpontba futnak össze és ez a kulturális haladásnak, a keresztyén civilizációnak magasztos eszméje. Úgy alkotni meg az államot, hogy az értelem, a tudomány fejlődésével, az ipar és kereskedelem virágzásával lépést tartson a szívnek nemesbbülése, a felebaráti szeretetnek, az *önzetlenségnek*, mint legfőbb keresztyén erénynek a szívek mélységes gyökeréig való terjedése, ez eszme lelkesíti, izgatja, sarkalja, szinte önmagát megemésztő emberfeletti munkásságra. A nagy Széchenyi főleg az anyagi kultura segítségével akarta nemzetünk jövőjét

biztosítani, gazdaggá akarta tenni a magyart, hogy aztán az míveltté és szabaddá lehessen, Kossuth és Deák közjogi vívmányokkal boldogították a hazát, Eötvös előbb akarta szabaddá és míveltté tenni a nemzetet, mert szerinte «*Magyarország jövője csak kulturájának kérdése*».

Az egyéniségnek és a szabadságnak eszméjéből következik, hogy Eötvös demokrata volt s a politikai jogoknak kiterjesztését a nép míveltségétől, felvilágosodottságától tette függővé. A tanítás, nevelés által kell képesíteni a népet arra, hogy a neki adott szabadsággal okosan és célszerűen élhessen, mert míveltség nélkül politikai jogot adni a népnek nem egyéb, mint fegyvert adni a gyermek kezébe. A XIX. század elején és közepén, melyet nemzetünk történetében joggal nevezünk az új államalkotás korának, a népnevelésnek, a közmíveltség emelésének és fejlesztésének fontosságát senki annyira meg nem értette és oly melegen át nem érezte, mint báró Eötvös József. Nagy kortársai, az első felelős magyar minisztériumnak tagjai is jól tudták, hogy az állam rendkívül sokoldalú, bonyolult gépezetében Eötvös terrénuma, gondviselésszerű munkatere a vallás és közoktatás ügye és azért bízták rá minden habozás nélkül, szinte természetszerűleg két ízben is ennek a tárcának az ellátását.

Az eddig mondottakból természetszerűleg következnék az, hogy kimutassuk, a szabadságnak és egyéniségnek az eszméi mikép hatották át Eötvösnek egész vallás- és közoktatásügyi politikáját s mikép érvényesültek tárcájának sokféle ágazataiban, a vallási vagy lelkiismereti szabadságban, a művészeti szabadságban, elsepervén a cenzurát, a tanszabadságban úgy a népiskolákban, mint az egyetemen és végül a nőemancipációban, de erre előttem már mások is utaltak és azért ezt a kérdést mellőzhetőnek tartjuk.

E helyett, úgy vélem, hogy Eötvös szellemében járok el, s nem sértem kegyeletes érzelmeinket, ha Eötvös állambölcseleti felfogására visszatérve, ezt napjaink szociálista elméletével vetem össze, amire szinte provokál a szociológiának egyik derék, de végletekbe sodródott magyar mívelője, Jászi Oszkár, ki egyik

legújabb művében dialogusokban fejti ki nézeteit. Egy 65 éves apa, nyugalmazott törvényszéki elnök, Eötvös állambölcseleti művéből merített eszmékkel vitatkozik külföldről hazajött doctor juris fiával az Új-Magyarország megtemtéséről és természetesen a vita végén Eötvössel eszméivel együtt legyőzöttnek vallja magát.

Az elméleti szociálizmusnak komoly, tiszteletreméltó tudósait sohasem szabad összetévesztenünk egyes önző népbolondítókkal, kik mint démagógok, csak azért keltenek fel a népben egyes szenvedélyeket, hogy abból hasznot húzzanak. És ha erőszakkal, kényszerrel lépnénk fel ez áramlattal szemben, nemcsak Eötvösnek szellemével jönnénk összeütközésbe, hanem ellenkező célt érnénk el az általunk akarttal. Erre tanít Eötvös és a történelem. Például a középkori egyház ellensége volt a gondolkodásnak, azon bölcsészeti vizsgálódásnak, mely észszerű alapot keresett vallási meggyőződésének is. «Az egyház mennydörögve kelt ki a szabad vizsgálódás eszméje ellen, de a dörgés visszhangja csak nagyobbkörű és továbbtartó figyelmet keltett iránta. Ami esetleg jónak, valóban értékesnek bizonyul a szociálisták elméletében, azt úgy sem lehet erőszakkal elnyomni. Nekünk, kik egy más világnézetnek vagyunk rendíthetetlen meggyőződéssel a hívei, a versenyt kell felvennünk s rámutatni ezen elméletben azon elvekre, melyeket hibásaknak, értéktelenneknek, keresztyén társadalmunk további békés haladására nézve károsaknak kell tartanunk.

Fentebb érintettük, hogy a szociálizmus, mint gyakorlati áramlat Rousseaura, ennek az elmélete pedig azon tudománynak, a szociológiának egyik irányzatára utal bennünket, amely tudománynak szintén a francia bölcsész, *Comte* Ágoston volt a megalapítója.

Comte a XIX. században fellépett materializmus helyére a pozitivizmust tette s érdemeit a tudomány terén ma már senki sem vonja kétségbe.

A szociálizmus és annak apologikus elmélete is époly természetszerűleg fejlődött ki a társadalomban, mint például a művészetben a naturalizmus és annak esztétikája.

Maga a naturalizmus mestere, Zola is azt mondja, hogy művészi tevékenysége a szociológia szolgálatában áll, azért legyen szabad e kapcsolatot nehány megjegyzéssel megvilágítani.

A szociálizmus rokon a naturalizmussal, amennyiben mindkettő az embert csak fizikai oldaláról tekinti, benne az önző lényt látja, akit ezen tulajdonságánál fogva kell megragadni s ha kellő mértékben kielégítette a társadalom fizikai szükségleteit. a többi önmagától kielégül. A fizikai szükségletekre, ezeknek egyenlő kielégülésére alapított társadalomban lesz az ember boldog, melyben a többek között a vallás szerepét az erkölcs és a művészet fogja betölteni.

Ez a naturalizmus az életben, a tudományban és művészetben nem egyéb, mint egy megfordított keresztyénség. Az embert, akit spiritualisztának keresztelünk — vissza akarják keresztelni pogánynak, hogy minden boldogságát az anyagi jólétben, örömét a vallás helyett a művészetben találja. Mintha egyszerre ki lehetne pusztítani a világból az emberi nemnek azt a *kétezerévcs* hagyományát, hogy magát *szellemi* lénynek tudja. Az érzelem helyett vezesse az embert az ész, a belátás. Ebben a társadalomban a metafizikával együtt a vallás, a tiszta érzelemre ható művészet, a történeti okmányok levéltárába és a híres halottak pantheonjába kerül, de elvész benne a pozitiv tudomány mellett minden önzetlen érzelem és egyéni szabadság is. A középkor az egyént csak szellemi lénynek ismerte.

Megölte az érzéki, a külső embert, hogy feltámadjon a belső ember, a naturalisták és szociálisták a belső embert, az emberben a lelket akarják megölni.

Egy közös érdeme azonban van a naturalizmusnak és szociálizmusnak. Miként amaz kiterjesztette a művészetek körét, a természetnek egy újabb, a régi művészet előtt ismeretlen részét hódította meg a művészetnek, épúgy a modern állam is mind nagyobb részét öleli fel a társadalomnak, mind többeket vesz fel az alkotmányos élet sáncai közé, illetőleg a míveltség fejlődésével politikai jogokat ád azoknak is, kik eddig azzal

nem bírtak. A politikai egyenlőség tehát egyre jobban terjed anélkül, hogy az egyéni szabadság feláldoztatnék.

A szociálisták nagy része megfeledkezni látszik azon kétségbevonhatatlan igazságról, hogy minden mélyebb szellemi fejlődés, társadalmi átalakulás időt igényel és csak lépésről-lépésre haladhat előre. Nagy körültekintéssel, eszméik igazságába vetett határtalan optimizmussal, tetszetősen és sokszor költői lendületű színezéssel konstruálják az új államnak gépezetét, minden részecske a maga helyén, minden kerék jól ki van tudományosan eszelve: csak egy csekélység hiányzik a *gépből*: a lélek, amely az emberindividuumban van, azután az eszményi mag, az isteni teremtő szikra, az önzetlenség s ezzel együtt a vallás.

Az erkölcs nem hiányzik, de ez a haszonra, a célszerűre van építve. Értik alatta azon célszerű vagy hasznos szabályoknak az összességét, amelyeknek teljesítésére a kellő készség az emberekben még hiányzik. Sőt új társadalmunkban ezzel az erkölccsel akarják pótolni a vallást. Le a dogmákkal és le a vallástanítással! Franciaország követte is ez elvet, a vallásoktatást erkölcsi oktatással pótolja már egy évtized óta, azonban ma már megállapíthatjuk, hogy ez az oktatás csődöt vallott.

Ám ha elismerjük is, hogy nem vallott csődöt és szép sikerre vezetett, még akkor sem mernénk a mi magyar társadalmunknak e példát ajánlani. Jusson eszünkbe Eötvös tétele, hogy minden társadalmi intézménynek az illető társadalom szükségleteiből kell természetszerűleg fakadnia s idegen intézményeket egy más, heterogén és kevésbbé mívelt társadalomba *egyszerűen átvinni, átplántálni* legalább is erőszakos és veszedelmes kísérlet.

Mi más helyen és más alkalommal kifejtvén a vallásoktatásnak nagy jelentőségét és az erkölccsel való pótolhatatlanságát,* legyen szabad ez elméletnek csak egy tévedésére rámutatnunk.

* Natorp Pál és a valláserkölcsi oktatás. Megjelent a Sárospataki Lapok 1902-iki évfolyamában 10., 11., 12., 13. és köv. számokban.

Ezen elmélet a Comte Ágoston szociológiáján alapszik. Ő az emberiség fejlődésében három korszakot különböztet meg, t. i. a vallásit, a metafizikai és a pozitivizmusnak a korát. Ma ez utóbbi korszakot, a pozitiv tudományok korát éljük, amelyben a vallás és a metafizika teljesen elvesztettte jelentőségét.

De nemcsak a felnőttek társadalmából kell kiküszöbölni a vallást, hanem a gyermekek iskoláiból is.

Ámde helyezkedjünk csak Comte álláspontjára és vegyük hozzá azt a másik szociológiai igazságot, hogy a gyermek is ugyanazon fejlődési korszakokon megy át, mint maga az emberiség. Mi következik ebből? Az, hogy a pozitivizmus magaslatára a gyermek is csak a vallási és metafizikai fejlődési fokokon keresztül juthat el, azért a gyermeki léleknek és kevésbbé mivelt léleknek, tehát a népnek is legmegfelelőbb szellemi tápláléka még ma is a *vallás*. Némi részben mondhatjuk ezt a metafizikáról is, kevésbbé tudományos értelemben véve azt. Akik ezt nem akarnák megérteni, feledik azon lélektani igazságot, hogy a gyermekek és primitiv emberek képzeteinek tág terjedelme és általános jellege van s ezek csak a későbbi tapasztalatok révén telnek meg konkrét és határozott, vagy mondjuk pozitiv tartalommal. A gyermekek és primitiv emberek az individuális nüanszokat és különbségeket nem fogják fel és tartják meg biztosan, több érzékük és érdeklődésük van tehát az általános, a határozatlan, a sejtelmes iránt, mint az egyéni, a határozott, a teljesen világos iránt. Nagyobb képességet és sok gyakorlatot tételez föl az, hogy a konkrétet és individuálist felfoghassuk és a szellemi fejlettséget nem kevésbbé kell aszerint mérnünk, meddig jutott az elme e tekintetben, mint ama képesség szerint, hogy figyelmünket a typikusra és általánosra koncentráljuk.

Ezen egy és száz érvből következik, hogy a vallást, mint a népnek és a gyermeknek legmegfelelőbb szellemi táplálékot — persze kellőleg reformálva a vallásoktatást — *mellőzni, eliminálni* — vétek volna keresztyén társadalmunk és mivelődésünk ellen.

Egy ilyen állambölcseleti rendszernek, mint világnézetnek, aminő a báró Eötvös Józsefé vagy a fentemlített magyar szociálistáké, végső gyökerét az képezi, hogy az illetők miképen fogják fel magát az embert. Ez pedig megint kinek-kinek legbelsőbb egyéni önérzetére, azaz arra utal bennünket, ki minek érzi önmagát. Eötvös szellemi lénynek, eszmények és hit által hevített, szabad és önzetlen lénynek, magasba törekvő individiumnak tudja és érzi az embert s ezen oldaláról megragadva alkotja meg világnézetét.

A szociálista elmélet alkotói ellenben fizikai lénynek tudják és érzik az embert, kinek az egyenlőség alapján az átlag középszerűségre, a fizikai szükségletek kielégítésére, szóval arra a boldogságra kell törekednie, amely az egyéni jólélésen, az egyenlő *jómódon* alapszik és amelyet a pogány bölcsészek tűztek ki az életnek a céljául. A keresztyén civilizáció már közel jár a kétezerévnek betöltéséhez s *ebben utóvégre is be kellene már látnunk, hogy szakítanunk kell a pogány boldogsági elmélettel s az életnek a célját a magasabb öntökéletesítésben s a társadalom értelmi és erkölcsi fejlesztésében kell keresnünk.*

Akinek lelkében nincs meg a lélek magasabbra vivó szenvedelme, nincs meg az eszményhitűségnek a csirája, aki tisztán a testi szükségletek minél előkelőbb és raffináltabb kielégítésére s az ebből fakadó gyönyörre és élvezetre törekszik, az nem ért meg bennünket és nem érti meg Eötvöst. «Sokszor hallottam és olvastam azon állítást — írja a Néptanítók Lapjának első bevezető cikkében Eötvös — hogy míg a néptanítóknak anyagi jólétéről nem gondoskodtunk, addig tőlök lelkesedést nem várhatunk. Ezen állítást én mindig azok közé számítám, melyeket praktikusoknak tartanak, de melyeket a tapasztalás megcáfol. Meggyőződésem szerint a *buzgalom,* mellyel *e hazának* szolgálunk, sohasem függ *azon díjtól,* mellyel fáradozásainkat jutalmazza s ha ezen meggyőződésem minden egyéb tekintetben csalódásnak bizonyulna is, a néptanítók osztályánál senki nem vonhatja kétségbe helyességét.»

Igen, Eötvös a magyar tanítóságot a haza, a társadalom legeszményibb, legönzetlenebb osztályának tekintette. Ki mondhatja, hogy állításában túlzás rejlik, avagy hogy nem volt igaza! A heroikus, a magukat hivatásukért feláldozni, a keresztyén vallás megalapítóját, a Jézust követni kész lelkületű egyéneket nem a gazdagok, az anyagi jólétben duskáló emberek között kell keresnünk. Azt az egyszerű tűzoltót, aki hivatásérzetének buzgalmában életét veszti, nem az anyagi jutalom vezeti; azt a japán katonát, ki zokszó nélkül, szinte örömmel vált meg a csatában az élettől, szintén nem az indította erre, hanem a hivatásának fontosságába vetett hit és meggyőződés, a szent *kötelességérzet*, a magasztos hazaszeretet. *Erre kötelezi a magyar tanítóságot is az ő legnagyobb jótevőjének, báró Eötvös Józsefnek a szelleme és az iránta való kegyelet.*

Igen, minden magyar tanítónak mélyen éreznie kellene hivatásának magasztosságát, azt, hogy Magyarország jövője, kulturájának kérdése, hogy a szociális kérdés megoldása, az egységes magyar társadalom megteremtése leginkább és leghatékonyabban az ő munkájára támaszkodik, ha nemcsak tanít, hanem az emberszeretetet is beleplántálja növendékeibe. *Igen, magyar társadalmunk égető sebeire az egyetlen ír a mindenható szeretet, a lélek enthusiasmusa, a szent hivatás és kötelességérzet.* Termékenyítsék meg lelkünket ez ünnepélyes órában báró Eötvös Józsefnek a szelleme, az ő magasztos elmélete és indulatai, hogy innen szétmenve, magunkkal vigyük a készséget és elhatározottságot arra, hogy bölcsen és okosan élünk és halunk a magyar kulturának, szép hazánknak egy eljövendő dicsőbb és virágzóbb korszakáért!

Budapest. *Dr. Székely György.*

A SZEGÉNYEK OKOS SEGÍTÉSE.*

A szegények okos segítése a legfontosabb szociális feladatok egyike. E feladat ritka szép megoldására mutatok rá a következőkben. Mert a mi szép és nagy fővárosunk közel egymillió lakosának bizony csak elenyésző csekély száma ismeri azt a legjobban vezetett és szervezett intézményünket, a VIII. kerület közjótékonysági egyesületet.

Nemesszívű emberbarátok állanak az élén, egy Glück Frigyes, Hanvai Sándor, özv. Ebner Jánosné, Bodó Gusztávné, kik a különböző szakosztályoknak az elnökei. Zajtalanul, szerényen, meleg szívüknek egész szeretetével dolgoznak. Eddig hat szakosztály működött, úgymint: «a foglalkoztató műhely, hol fát aprogatnak, szabnak és varrnak, továbbá népkonyha, gyermekvédelmi (napközi otthon) és fölruházó, munkásotthon és népkönyvtár és a társadalmi szakosztály.»

Tavaly ősszel alakult a hetedik, a háziipari szakosztály, melynek elnöknői özv. Ébner Jánosné és Thék Endréné, titkára: özv. Bogyay Kálmánné.

Hogy mily sikeresen működik ez az egyesület, csak néhány számmal magyarázom: A foglalkoztató műhelyben 9178 munkás dolgozott 1906-ban. A népkonyhán 444 diák táplálkozott napontai 32 fillérért, részesülvén ezért a csekély összegért jó húsleves, főzelék főtt hússal és egy nagy darab sütemény s két darab kenyérben. Elfogyott a diákasztalnál 47,384 ebédadag s a népkonyhán 170,175 adag ebéd. Ebben részesült legalább 1000 iskolás gyermek és fölruháztak 484 tanulógyermeket, fiút, leányt.

A munkásotthonban esténkint megpihent és olvasott

* A budapesti VIII. ker. Általános Közjótékonysági Egyesületről.

79,545 egyén, elolvastak 36,512 kötet könyvet. A népkonyha este átalakul olvasóteremmé, hol 6 fillérért egy csésze teával is szolgálnak. Képzeljék el kedves olvasóim, hogy annak, akinek nincs lakása, csak ágyrajáró, mily jól eshetik, tiszta, meleg helyiségben olvasgatni, társaival dominózni, sakkozni s e mellett olcsón teát is ihatni. Egy könyvtáros adja ki s jegyzi a használatba vett könyveket. Munkásaink legszívesebben a szabadságharcunkról írt könyveket olvassák.

Meg kell még említenem, hogy minden vasárnap az egylet ismeretterjesztő előadásokat tart vetített képekkel a munkások részére. És ilyenkor a nagyterem szűknek bizonyul, annyi az érdeklődő közönség.

És most áttérek az egylet egyébb jótékonysági intézményére, azokra a szegényekre, kik a főváros szegényalapjából részesülnek havi segélyben. A legnagyobb tétel 20 korona, a legkisebb 6 korona. A legtöbb szegény 10 korona havi segélyben részesül. Ilyen segélyezett a VIII. kerületben 1906-ban 927 volt.

A József-utca az enyém, benne 26 havisegélyes. Többnyire munkaképtelen özvegy asszonyok és öreg férfiak. De ebben a jótéteményben csak az részesülhet, akinek férje, vagy apja, ha lány, budapesti születésű s itt adót fizető polgár volt. A kérelmező az előljáróságon jelentkezik, beadja kérvényét okmányokkal együtt, ott egy külön íven följegyzik nevét és lakását s azt a szegénygyámnak elküldik. Ez mindenkor három nap alatt köteles az ügyet megvizsgálni, tudakozódni házmesternél, szomszédoknál s végül, ha otthon találja személyesen beszélni a folyamodóval.

Sok, sok nyomort rejt magában a főváros; erről csak akkor győződünk meg, ha fölkeressük őket piszkos odúikban. Egy szoba, konyha, a szoba albérlőknek, a szutykos konyha a családnak, öt, hat tagból állónak. És ilyen nedves, piszkos földszinti lakásért 360 koronát fizetnek. Gyalázatos lakásuzsorát űznek Budapesten. Példákra nem térhetvén ki, csak annyit mondhatok, hogy egy ilyen szurtos szobában találtam olyan őslényeket, hol férj, feleség és sógorné 220 esztendőt képviseltek. Találtam olyant, rögtöni segélyest, ki gyermekeivel napo-

kig éhezett, olyant, ki eltemetve tüdővészes férjét, ugyanabban a szobában hált három gyermekével, öreg anyjával s két ágyrajáró férfival. Hogy minő levegőben, azt le sem írhatom. Olyan öreg nőket, hol az anya hónapokon át feküdt betegen, magában, nappal minden ápolás nélkül, mert a leány varrni járt.

Megöregedni nagyon szomorú dolog, még a jómódúnak is, de szegényen, az kétségbeejtő . . .

Igen sok volt az idén a rögtöni segélyt kérő. Többnyire házbértartozás miatt, valahányszor zordabb lett az idő, szaporodott a folyamodók száma. Ezek nem budapesti születésűek s havisegélyben nem részesülhetnek.

Harminczheten vagyunk a VIII. kerületben szegénygyámok, 28 férfi s 9 nő.

A hivatáskörünk szép volna, hasznos is volna, ha mint a bibliai szegény asszony korsójából soha ki nem fogyott az olaj, a mi zsebünkből sem fogynának el a koronák . . .

Így pénz nélkül segíthetünk, a jó szó is ér valamit, de a csengő tett többet érne . . .

Eddig még nem ismertem gazdag szegénygyámot.

A gazdagok nem is sejtik, mily szomorú exisztenciák tengődnek itt is, ott is, a bérpaloták mellett, hánynak nincsen betevő falatja, fűtőanyaga, mert már öreg, beteg, dolgozni nem képes.

Ezeken segít a város félig-meddig. Ezeket látogatja a szegénygyám.

Tökéletlen lenne kis tudósításom, ha még meg nem írnám, hogy a Társadalmi szakosztály rendezi a hangversenyeket teával egybekötve.

Továbbá, hogy számos alapítvány, azonkívül évenkénti gyűjtések és sok-sok 4 korona tagsági díjakkal tartja fönn az egylet intézményeit.

Míg Hanvai Sándor előljáró a szellemi részét viszi, özv. Ébner Jánosné vezeti az anyagiak beszerzését, kiosztását, a munkásfoglalkoztatót. Fáradságot nem ismer ez a páratlan s pótolhatatlan nemeszívű asszony.

Budapest. *Özv. Bogyay Kálmánné.*

A TANÍTÓNŐK ÉS A CSIPKEIPAR.

Nehezen, félve írom e sorokat, mert teljesen ismerem a tanítónők helyzetét és különösen azon munkát, amit a tanítónők elvégeznek.

A nő maga természeténél fogva érzésében, tetteiben szubtilisabb, aprólékosabb, sok tekintetben szorgalmasabb, szőrszálhasogatóbb, mint a férfi. Így a munka is, amit végez ilyen.

A nőnek ezen tulajdonsága megnyilatkozik a tanítónőben is és különösen annak tanításában.

Most, midőn a csipkeipar megteremtéséről és ennek azon részéről óhajtok beszélni, amely rész csomóinak megoldására leghivatottabbak a tanítónők, félve teszem ezt, nehogy soraim azon színben tünjenek föl, mintha azok által a tanítói karra újabb terheket kivánok róni. A megoldás szerintem könnyű és célravezető. A kérdés legelső pontja az: szükséges-e bevezetni a tanítás keretébe a csipkekészítést vagy nem?

A nők mai kenyérkereső pályájuk mindnyája túlzsufolt. Posta, ovó, gépíró, kereskedelmi s különösen a tanítónői pályán annyian vannak, hogy csak egymaga Budapest több ezer olyan tanítónőt tud felmutatni, kiknek állásuk nincs.

A kormány igen bölcsen gondolkodott akkor, midőn a csipkekészítésének széleskörű tanításával újabb keresetforrást nyújt a nőknek és ezáltal a nőnek, a családnak a mai rendkívüli nehéz megélhetési viszonyok között, ha nem is nagy, de tetemes segélyt nyújt. A vezetésem alatti csipkekészítő iskolának van olyan teljesen képesítésnélküli növendéke nem egy, hanem több, aki havonként 80—100, sőt több koronát is keres.

Elhalt tanító árvája kb. 20—22 éves, mult év január hóban került iskolánkba egészen elhagyatott állapotban. Azelőtt hónapos ágyon tengődött, alig volt ruhája. Ma csinos egyszoba-

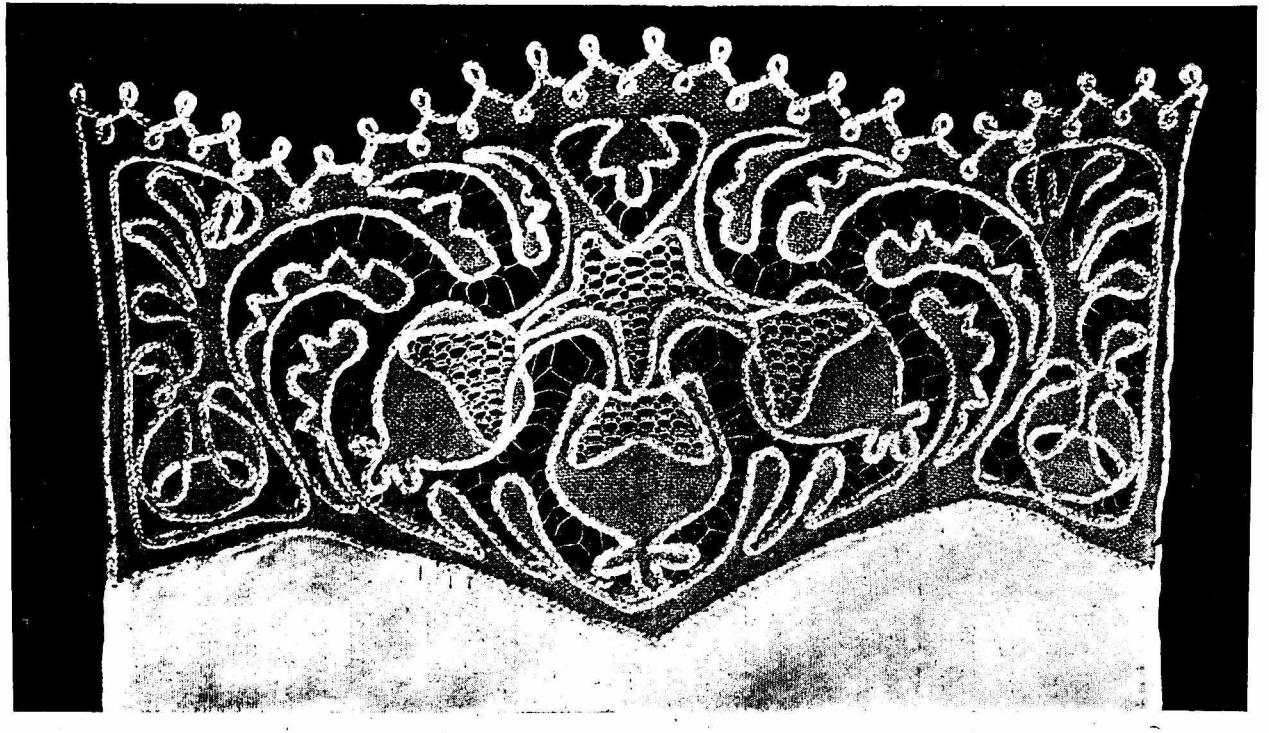

konyhás lakása van saját butoraival és ezen csinos kis lakásban otthon megelégedetten ölti rakásra fonalát, hogy mint csodaszép csipkét beváltásra hozzánk elhozza.

Ha csipkeiparunk régibb keletű lett volna, ezen ipar tanítását már a nép- és polgári iskolában bevezettük volna, vajjon a fennt említett tanító árvája, aki a polgári iskolát elvégezte, 14—15 éves korától 20 éves koráig nyomorgott volna-e? Bizonynyal nem, mert az iskolából kikerülve csipkekészítő tudományát azonnal értékesíthette volna.

Ilyen és ehhez hasonló okokat, ezernyit hozhatnék föl, ami a csipkekészítés mesterségének tanítását szükségessé teszi. Másik kérdés és nem kevésbbé fontos az, hogy a mai túlterheltség mellett célszerű-e újabb terhet róni a tanuló és tanítónő rovására.

Semmi esetre sem. Úgy a tanítónőnek, mint a gondjaira bizott gyermeknek túl sok a dolga, de vajjon a tanítónőtől és a gyermektől nem kívánunk-e oly dolgokat, amik fölöslegesek, amik a tanítás keretébe nem illenek, sőt amik határozottan izlésrontó minőségük miatt a gyermekre károsak.

A kézimunkatanítás keretébe ma ott látjuk az ú. n. parádés munkákat, melyeknek legnagyobb része haszontalanság és legnagyobb részük izléstelen bazár-kopia, a tanítás eredményére is veszélyes. Ezen munkák fölöslegét kell kiküszöbölnünk és helyette a csipkekészítést beillesztenünk.

A csipkék közül legcélszerűbb először a vert csipkét tanítani, aminek készítése nem unalmas, hanem elég változatos. A kéz mozgása nem monoton, vagy nem egyes izmokat foglalkoztat, hanem mindkét kar összes izmait. Így a gyermek karjának fejlődését nem egyoldalúan, hanem általánosan irányítja. A rece-csipke hálójának készítését is korán meg lehet kezdeni, ami szintén kellemes munka.

A varrott csipke készítésének elsajátítása, mert nehéz technikája sok időt vesz igénybe és nagy gyakorlatot követel, így ez csak a legügyesebb növendékekre bizandó, és azoknál is vigyázni kell, nehogy a munkát kimerülésig vigyék.

Tanulóknál csak vastagabb fonalat, 16—60-asig alkalmaz-

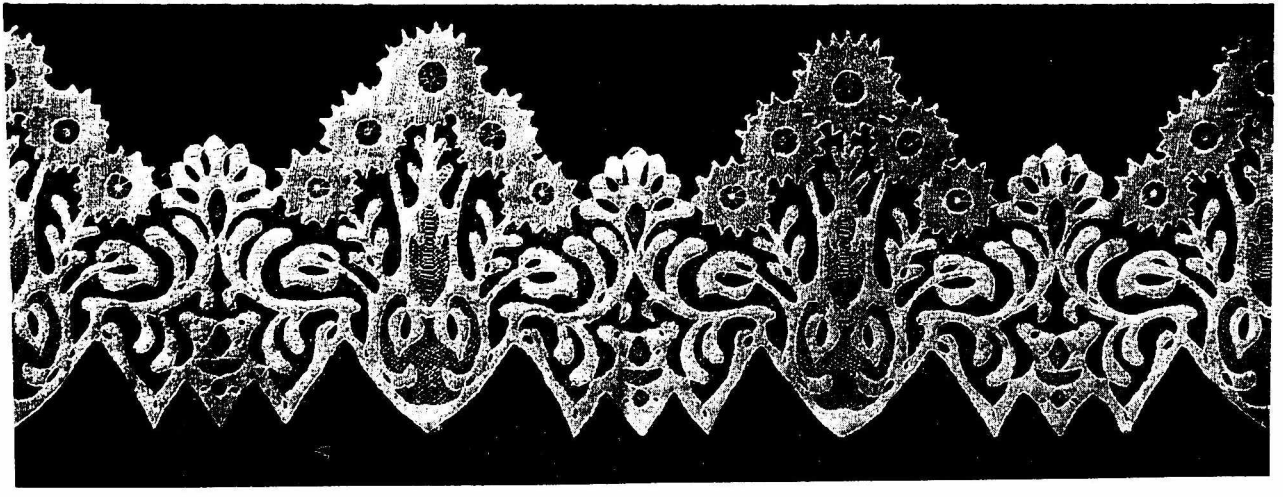

zunk, nehogy a vékony fonal miatt a betűk által az amúgy is nagyon igénybevett szemüket kifárasszuk, beteggé tegyük.

Nagy fontosságot tulajdonítok annak, hogy szegényebb sorsú tanulóleányok munkáját azonnal értékesítsük. Ezáltal jön tudatára a gyermekleány annak, hogy ő hasznos, értékes munkát végezett.

A magas kormány a mult nyári tanfolyamban, mely kizárólag tanítónők részére rendeztetett, megkezdte a nagy munkát. Azon iskolákban, hol alkalmas tanítónők vannak, rendeletileg tanítják a csipke készítését.

Felvidéken, Erdélyben és sok más helyen tanfolyamokat rendez az orsz. m. kir. iparművészeti iskola keretében.

Magános előkelő úrinők saját erejükből, költségükön terjesztik ezen szép iparágat, sőt olyanokat is tudok, akik előkelőségük, gazdagságuk mellett ők maguk munkához látnak és tanítanak, emellett agitálnak, eladást közvetítenek, megrendelőket gyűjtenek.

A tanítónői kar, amely oly nagy és nemes hivatású, ki fogja venni részét e nagy munkában és az igazi alapot ő fogja megvetni, amely sok anyagi gondot fog később eloszlatni, mely sok kenyeret juttat a szegényeknek, sok könyet töröl fel és vált mosolyra.

Az «Állami csipkeipari tanműhelyben» szívesen megtanítanak minden jelentkezőt a csipkekészítésre. A legértékesebb, a brüsseli, csipkével versenyző halasi csipkekészítésére is, melyből egy-két egyszerűbb mintát olvasóinknak ezuttal bemutatunk. Növekszik is a tanulók száma napról-napra, mert a tanulók csakhamar értékesíthetik a műhely útján munkáikat. Hogy az érdeklődés a hazai csipkeipar iránt a legmagasabb körökben is felébredt, azt fényesen bizonyítja Izabella kir. hercegnő látogatása, ki legutóbbi budapesti időzése alkalmával két ízben is felkereste gr. Batthyányi Lajosné társaságában a tanműhelyt s nemcsak vásárlással és megrendeléssel tüntette azt ki, hanem irányitására is kitünő gyakorlati tanácsokat adott. Bár követnék főrangú hölgyeink a királyi hercegnő nemes példáját, s a hazai csipkeipar felkarolásával szoritanák ki hazánkból a külföldi csipkét.

Budapest. *Dékány Árpád.*

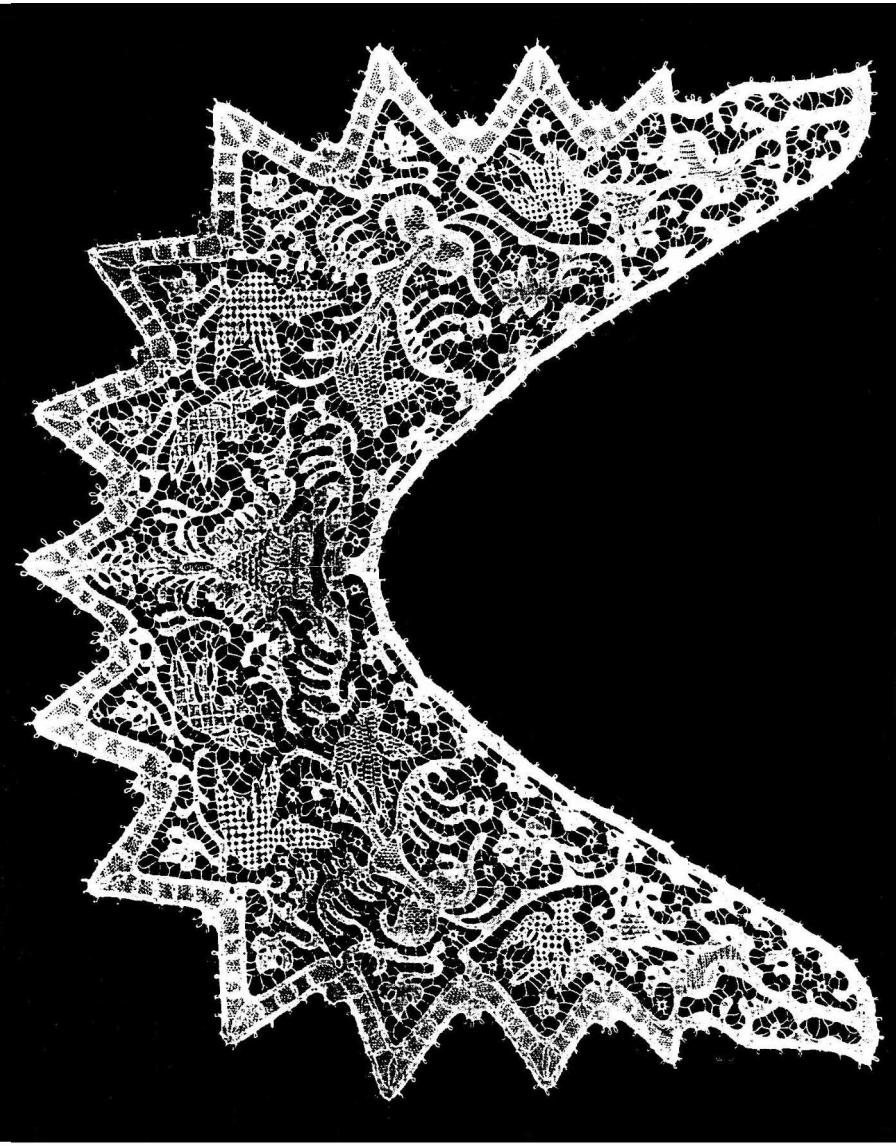

PERES SÁNDOR.

A magyar nevelésügynek egyik legnemesebb, legönzetlenebb munkása dőlt ki a vezetésre hivatottak megritkult sorából.

Vezetővé avatta széles látóköre, tisztult felfogása, higgadt bölcsesége, tárgyilagossága, jövőbe látása. A célt, mely felé a reá bízott intézményt vezérelnie kellett, mindig tisztán látta; az eszközöket bölcsen válogatta meg; a vezetésére bízottakat meg tudta tölteni nemes kötelességérzettel, egészséges közszellemmel; s ő, aki hatalmát sohasem éreztette senkivel, művész volt a fegyelmezésben.

Ideálja az igazgatónak, aki minden munkatársából ki tudta csalni a jónak legkisebb csíráját; aki jóságával, munkatársai iránt tanusított megbecsülésével, mindenkit a legnagyobb erőfeszítésre tudott ösztönözni.

Neki mindenki szívesen dolgozott; az ő keze alatt mindenki örömest szolgált; otthonná tudta ő tenni az intézetet mindenkire nézve és egy családdá tudta forrasztani intézetének tanári karát és növendékeit.

Pedig milyen nehéz viszonyokkal kellett megküzdenie! Szegényesen felszerelt, hamupipőke-intézetében még csak a legszükségesebb tanszereket is évekig kellett nélkülöznie, évekig küzdenie megszerzésükért! S vele szegénykedett tanári kara; de szívesen tette; mint ahogy az egymást szerető házastársak örömest nélkülöznek egymásért.

Tizennégy évi küzdelembe került, míg a társulati intézetet teljesen államivá sikerült tennie; s mire megérte, amiért testi-lelki erejét áldozta — mint Mózes, csak meglátta az Igéret

földjét, de be nem mehetett — ő is új iskolájában már nem taníthatott; a gyeplő kiesett kezéből.

Nem ő vezette tanítványait az élet útjára, azok kisérték ki őt az utolsó útra, gyermeki szívük igaz fájdalmával. Utolsó kivánságát nem engedték teljesíteni; koporsójánál nem énekelhettek valamennyien, de azt mindnyájan érezték, hogy vele intézetük jó szelleme szállt el; érezték, hogy árvaságra jutottak.

Érezte ezt a tanári kar is. Ennek az érzésnek adott megható, igaz kifejezést búcsuztatójában szószólójuk.* «Mintha a béke és szeretet szelid galambja rebbent volna el a rideg falak közül s mi bolygunk saját hajlékunkban árván, idegenül!»

Az ő szeretete igazán meleg, éltető napja volt annak az intézetnek. Bensőbb viszonyt tudott ő azzal teremteni csupa bejáró növendékei s a tanári kar közt, mint amilyen bármelyik bentlakós intézetben található. A végzett növendékek nem szakadtak el az intézettől; úgy jártak vissza oda, mintha haza mentek volna; tudták, hogy ott a régi szeretet várja őket s a melegszívü, bölcs, apai tanácsadó.

És ott nem volt ridegség a kicsi és nagy növendékek között sem. A kicsinyeknek minden nagyobb lányka «néni» volt, amint nénizték a képzői növendékek tanárnőiket is. S a fiatal lányok, mint valami kismamák, úgy gondozták a rájuk bizott kicsinyeket, még a legapróbb, óvodásokat is. Ez a mindent átható, mindent egybeforrasztó szeretet volt annak az intézetnek erőssége; ez tette hatását mélylyé maradandóvá; ez tette azt tanitóképzésünk s főleg fővárosi nevelésügyünk értékes tényezőjévé.

És aki ezt a nemes, tiszta irányt kijelölte, aki szelid, de erős lélekkel, gyöngéd, de biztos kézzel kormányozta a reá bizott intézetet és egyesületeket; aki igaz ember volt a szó legszebb értelmében; aki maga volt a becsületesség, egyenesség; aki elnéző tudott lenni minden emberi gyarlóság iránt, szigorú csak

* Kovács Emil ref. hitoktató.

önmagához; aki az elbukó gyöngének segítő kezet nyújtott, és kiméletlen csak ott volt, ahol az egyén érdeke a köznek válhatott kárára; aki sohasem vétett senkinek s még ellenségeit is menteni tudta: idő előtt dőlt ki; nemcsak a betegség, a rosszakarat is segített megőrölni erejét.

Közállapotaink sivárságának elszomorító jele, hogy az ilyen értékeket megbecsülni nem tudjuk és az ilyen nemes, tiszta egéniségek idő előtt pusztulnak el, míg a jellemtelen stréberség vígan boldogul. Pedig ez a nemzet nem elég gazdag arra, hogy az ilyen értékeket nélkülözhesse. S a nemzetét híven szerető magyar aggódva kérdezi: mi lesz a nemzet sorsa, ha leghívebb, legjobb, legértékesebb fiait úgy hagyja idő előtt elpusztulni?

Mi őrizzük híven emlékét és ápoljuk azt a nemes, szeretetteljes szellemet, melyet ő honosított meg a magyar tanítóképzésben. Áldott legyen emléke!

Budapest. *Geőcze Sarolta.*

A FINNORSZÁGI NŐMOZGALOM.

A finn országgyűlésnek ez évi február hóban megnyílt ülésszaka elé a finn nőképviselők egy egész sereg kérvényt terjesztettek, melyek tárgyalásától és elfogadásától a finnországi szociális élet erkölcsi megújulását várják.

Eme kérvényeket a finn napilapok és női folyóiratok részletesen tárgyalták s ezek alapján egy magyar asszonnyá lett derék finn honleány szívességéből megismertethetjük azok tartalmát olvasóinkkal. E kérvényekben kérik a finn asszonyok:

«1. Hogy a házastársak vagyoni és tartozási viszonyairól szóló 1889. évi április 15-iki törvény II. cikke úgy módosíttassék, hogy a feleség, ha betöltötte 21-ik évét, teljesen szabadon rendelkezhessék önmagával és saját vagyonával, továbbá, hogy a feleségnek kiterjedtebb jog adassék a közös vagyon kezelésében való részvétel tekintetében.

2. Világosan és nyiltan ismertessék el a törvényben a házasságban élő anyának gyermekeihez való joga, mind a házasélet tartama, mind elválás vagy elkülönítés esetében.

3. Az erkölcsrendészet érdekében az országgyűlés folyamodjék ő felségéhez a Büntetőtörvény 20. cikkének 7. §. megváltoztathatásáért.

4. A községek köteleztessenek arra, hogy minden község fizetett bábát tartson és hogy nagyobb községekben, amelyekben a közlekedés rosz és a távolságok nagyok, köteleztessenek a községek két vagy három bábát tartani, aszerint, hogy a közegészségügyi tanács hányat tart szükségesnek.

5. Az országgyűlés folyamodjék az érvényben levő törvény-

nek olyatén megváltoztatására vonatkozó előterjesztésért, hogy a nők, dacára nemüknek, pályázhassanak minden állami hivatalra, s a kinevezésnél, akár nőt, akár férfit neveznek ki, csupán a hozzáértés, az érdem, a tapasztalás és a kipróbált állampolgári tisztesség vétessék tekintetbe.

6. Javasolják továbbá, hogy

a) ... az országgyűlés folyamodjék ő felségéhez, hogy azokat a most működésben levő női gazdasági iskolákat és tanfolyamokat, melyek célszerűen berendezetteknek és a szükségleteket kielégítőknek mutatkoznak, részesítsék elegendő államsegélyben;

b) az országgyűlés javasolja a kormánynak egy bizottság kiküldését, amely bizottság elkészítené a tervezetét annak, hogy a nőket miképen kellene a gazdaság vezetésére célszerűen és rendszeresen kiképezni, főkép számbavéve, hogy szükség van célszerűen képzett tanítónőkre és tanácsadókra a szóbanforgó téren, és hogy ebbe a bizottságba hivjanak meg tagokul hozzáértő nőket is.

7. Kérik, hogy ő csász. Felsége kegyeskedjék elkészíttetni és a legközelebbi országgyűlés elé terjesztetni egy törvényjavaslatot, amely a törvénytelen gyermekek jogi viszonyaira vonatkozó törvényes rendelkezéseknek kedvezőbb értelemben való alapos megváltoztatását tartalmazza.

8. Házasságra lépnie ne legyen szabad a férfinak 21, a nőnek 18-ik életéve betöltése előtt, ha csak a cár méltányossági tekintetből nem ad rá engedélyt.»

A finn asszonyok azzal a komoly elhatározással léptek be a képviselőházba, hogy tevékenységüket a gazdasági, erkölcsi és társadalmi viszonyok megjavítására fogják fordítani s a finn nemzet úgy látszik, bízik asszonyaiban annyira, hogy tőlük a nemzet életére értékes munkát várjon. Ezért adta meg nekik aránylag csekély küzdelem árán — úgyszólván önként — az aktív és a passzív választójogot* és ezért került mindjárt az első választás alkalmával húsz női képviselő a finn parlamentbe.

* Lásd folyóiratunk 1907. évi februári füzetében Gripenberg Alexandra bárónő cikkét: A nők politikai szavazatjoga Finnországban. *Szerk.*

A finn asszonyok ezt a fényes sikert, mellyel a világot meglepték, s más nemzetek asszonyainak — nemes értelemben vett — irigységét felköltötték, három tényezőnek tulajdonítják: leányiskoláiknak, nőegyletük szervezetének és az egész nemzet előtt nagy tiszteletben álló kitűnő asszonyaiknak. A két utóbbi különben jórészt az elsőnek — a jó iskolának következménye.*

Óriási az a haladás, melyet a finn nőnevelés az utolsó évszázad második felében tett. Míg a negyvenes években a mívelt szülők leánya teljesen a szülői házban megszerezhető oktatásra volt utalva, addig ma 12 állami és 16 államilag segélyzett magán *felsőbb leányiskola* szolgáltat kedvező alkalmat a leányoknak az általános mívelteség megszerzésére. Azoknak, akik ismereteiket kiegészíteni, kibővíteni s magukat esetleg tanítónővé képezni óhajtják, a helsingforsi felsőbb leányiskolák továbbképző tanfolyamai nyújtanak erre már *évtizedek* óta alkalmat, hol a leányok szakcsoportok szerint tetszésükre választott tárgyak tanulásába mélyedhetnek el. (Mint a mi polg. isk. tanítónőképző intézetünknél. Szerk.) A három évfolyam elvégzése jogot ad a felsőbb leányiskolában való tanításra, de az állami felsőbb leányiskolákból az ilyen képesítésű tanítónőket mindinkább kiszorítják azok, kik egyetemi képzettségre tettek szert. (Mint nálunk. Szerk.) Azért a felsőbb leányiskolák tanulói most már inkább az érettségi vizsgálatnak — magánúton való letevésére és az egyetemi képzés megszerzésére törekszenek.

Az említett állami és magán felsőbb leányiskolákon kívül van Finnországban egy egész sereg (több mint 20. Szerk.) középiskola, melyekben fiúk és leányok együtt tanulnak, s melyek bevégzése után az egyetemen folytatják tanulmányaikat. Ezek a vegyes (coeducatiós) iskolák mind magánvállalatok. Az első ilyen iskolákat a mult század 80-as éveiben létesítették,** s mint ezt hivatalos értesítésekből is tudjuk, a siker ez iskolákat csakhamar

* Lásd folyóiratunk 1884. évf. 345—350. l. Nőnevelés Finnországban. Dr. Szinnyei Józseftől.

** Lásd folyóiratunk 1899. évf. 238—245. l. A finnek kulturája. Sebestyénné Stetina Ilonától.

felvirágoztatta. A jelen század első éveiben már 200 tanár és 220 tanítónő tanít ez iskolákban, melyek csaknem mind túlzsúfoltak vagy legalább népesek. Míg a coeducatio barátai, kik pedagógiai okokból indíttatva létesítették a magán vegyes iskolákat, addig az állam, noha elvből ellenzi a fiúk és leányok együttes tanítását (a coeducatiós iskoláknak csak alsó osztályait segélyezi), kisebb városokban maga is létesített már hat olyan (3—5 osztályos) középiskolát, melyekben az együtt tanulást *takarékossági okokból* megengedte.

Érdekes, hogy a 10—19 éves gyermekek közül felsőbb iskolába jár Finnországban 3·5 percent; eme felsőbb iskolába járók 51·5 percentje fiú és 48·5 percentje leány. Más szóval a finn asszonyoknak csaknem olyan nagy percentje mint a férfiaké, megszerzi magának a magasabb általános míveltséget; nincsenek tehát e tekintetben egy cseppet sem elmaradva. A politikai jogok gyakorlását a míveltségük által érdemelték ki.

De politikai jogaikért való küzdelmüket nagyon megkönnyítette összetartásuk és nőegyletük egységes szervezete. A «Finn Nőegylet», melynek a nemzeti míveltség szempontjából olyan nagy jelentősége van, egy Helsingforsban székelő «központi egyletből» áll, melynek a vidéken 25—30 fiókja van; valamennyinek ugyanaz a programmja s valamennyi elméleti és gyakorlati tevékenységet fejt ki; de mindenik maga intézi ügyeit, összejöveteleit, maga szabja meg munkarendjét. Városokban kéthetenként is összegyűlnek, az egymástól távol eső falvakban ritkábban. Országos jelentőségű mozgalmakban közösen vesznek részt, helyi jelentőségű ügyeket minden fiók maga intéz. Iskolákat tartanak fenn, tanfolyamokat és gyakorlati célokat szolgáló intézményeket létesítenek. Minden városi egylet tart fönn iskolát cselédek és munkásnők számára, némelyik torna-egyletet szervez és nyári üdülőket a munkásnőknek, más anyaiskolát, kertészeti, szövő és főző tanfolyamakat létesít és szegény lányokat küld a népakadémiákra, vagy háztartási iskolákba. A központ vándor-tanfolyamakat szervez, melyek vidéken 4—6 hét alatt a legszükségesebb kertészeti, háztartási ismeretekre

és varrásra tanítják a nép szegény leányait. Inséges években a nép élelmezését veszik gondjaikba, munkát szereznek a népnek és értékesítik a nép asszonyainak szőttesét, hímzését.

A központi egylet szakiskolát tart fenn varrónőknek, női elhelyező irodát, ifjúsági kölcsönkönyvtárt szervezett s a nőkérdésre, gyermekápolásra, háztartásra és egészségügyre (alkohol, tüdővész stb.) vonatkozó népies iratokat ad ki és terjeszt. Legnagyobb jelentősége azonban abban áll, hogy összekötőkapcsul szolgál a finn nemzet asszonyainak, bármily míveltségi fokozaton álljanak is. És csodálatos — alig találunk más nemzeteknél erre példát, a «finn nőegylet» fiókjai által meg is találja az érintkezést a nép asszonyaival. A «Finn Nőegylet» tagjai a vidéken legnagyobbrészt parasztnők, vagy a jelentéktelenebb középosztály asszonyai. A filiált gyakran egy-egy oda való parasztnak — képezdét végzett tanítónő — leánya vezeti, ritkábban valamely földbirtokos felesége. És megható, hogy az egyszerű földmívesnek, falusi tanítónak, egyházfinak vagy parasztnak a felesége néha milyen csekély ismerettel, de milyen óriási buzgósággal vállalkozik a szociális munkára. És épen ez a körülmény, hogy e munkásságban a nemzet *minden asszonya* részt vesz, teszi valóban nemzeti fontosságúvá a «Finn Nőegylet» munkásságát. Ez az egylet bizvást elmondhatja magáról, hogy egyesíti közös társadalmi és culturális munkában az egész finn nemzet nőtagjait s elmondhatja magáról, hogy a mai Finnország kialakulásában s ott a női nem helyzetének megteremtésében jelentős része van.

Elgondolhatjuk, hogy azok a finn asszonyok, kik ennek az egyletnek élén állanak, a finnországi nőmozgalomnak tulajdonképeni vezetői s első sorban az ő munkásságuk eredménye és jutalma, hogy a fönt említett kérvényeket, melyek tárgya a «Finn Nőegylet»-et már évekkel ezelőtt foglalkoztatta, ma végre saját képviselőik által tétethették a finn képviselőház asztalára. Legtöbbet köszönhetnek a finn asszonyok e részben Gripenberg Alexandra bárónőnek, ki a Lőfgren Erzsébet által 1884-ben alapított «Finn Nőegylet»-nek 1889—1904-ig elnöknője volt, s

ki akkor csak azért engedte át Sjöström Elin asszonynak az elnöki széket, hogy maga teljesen a nők választójoga érdekében kifejtett agitációnak élhessen.

Nem fejezhetjük be a finnországi nőmozgalomra vonatkozó szemlénket méltóbban, mint hogy néhány szóval egyik legkiválóbb vezéréről, Gripenberg Alexandráról emlékezünk meg. Gripenberg Alexandra 1857-ben Tervusban született, Kronoborg közelében, a Ladoga partján. Az édes atyja egy kerületnek főispánja volt, majd senator s mindvégig kitünő gazda. Sok testvér között Alexandra a legfiatalabb, kit az igen tehetséges idősebb testvérek tanítgatnak. Az élénk természetű gyermek szenvedélyesen szeretett olvasni s nagy mohósággal szívta magába az ismereteket. Erre különösen akkor nyilt alkalma, midőn árván maradván, 15—17 éves korában a nagy finn költőnek, Topeliusnak felolvasónője lett. Irói egyénisége itt fejlődött ki atyai barátjának hatása alatt. Sokat ír életének e korszakában — leginkább novellákat — és kezdettől fogva hiszi, hogy a finn nőmozgalomnak zászlóvívője lesz. Teljes lelkéből csatlakozott Löfgren Erzsébethez, kinek főtámasza a «Finn Nőegylet» alapitásában, majd utódja lesz 1889-ben az elnöki székben, a föntemlitett 36 fiókegylet szervezésével érdemesítette magát nemzete hálájára. Nagy hatással volt rá, hogy 1886-ban megismerkedett az angol nőmozgalom vezetőivel, majd az 1888-iki washingtoni női kongresszuson a kiváló amerikai, a nők szavazatjogáért lelkesedő asszonyokkal, köztük a hírneves B. Anthony Susan-nal. Ezentúl a Nők Nemzetközi Szövetségének minden kongresszusán (1899-ben Londonban, 1904-ben Berlinben) a finn nők képviseletében tevékeny részt vesz. 1904-től az egyleti elnökségről lemondva, irói és szónoki tevékenységét a nők politikai jogainak kivívására fordítja. Sok kitűnő finn asszony volt segitő társa e munkában, kik közül kevesen lehettek oly szerencsések, mint ő, hogy a választási küzdelemből diadallal kerültek volna ki. Sajnos, sokan elbuktak a legkiválóbbak közül és a nőmozgalom nagy kárára jelentéktelenebbek kerültek eléjük: főleg a szociálisták támogatása következtében.

De ha nem mérhető is a 20 megválasztott finn nőképviselő mindenike össze Gripenberg Alexandrával, megegyeznek vele mind abban az emelkedett hazaszeretetben, mellyel képviselői munkásságukat a finn nemzet kulturális és erkölcsi haladásának szolgálatába állítják. Joggal hiheti a finn nemzet, hogy ép úgy nem lesz oka megbánni a nők politikai egyenjogúsítását, mint ahogy nem volt oka megbánni soha, hogy a finn asszonyok előtt a művelődés összes forrásait megnyitotta.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

A Frauenbildung. A szociális tevékenység terén az iskola, a társadalom és a nőmozgalom gyakran találkoznak. Az iskola ugyanis mindig inkább igyekszik az életre nevelni és a nagy művészi eszméket és a világos tudományos igazságokat az akarat erősítésére is felhasználva, segíti azokat tetté válni az iskolán kivül is. A társadalom meg ezalatt mindig inkább igyekszik az egyes társadalmi köröket közelebb hozni egymáshoz, hogy a társadalmi nyomorúságokat minél szükebb körre szorítsa és a társadalmi érintkezés örömeit minél kedvesebbé tegye. Végre a nőmozgalom fejlődése mai fokán olyan, hogy a szociális munkára és a jótékonyságra, mely épen a mostani átmeneti alakúlásaiban nagyon fontos, jóval több időt fordíthatnak a nők, mint a férfiak. A nőt a nehezebb életküzdelem alól jobban felmenti az élet, és természete egyenesen a gyengék védelmére predesztinálja.

Mikor így találkoznak a különböző irányú törekvések, világos, hogy az egyik haladása nagy áldás a másikra, és ezért természetes az is, hogy az iskola bepillantása a társadalmi fejlődésbe hasznára válhat az iskolának és a társadalomnak egyaránt. Az iskola az életküzdelmek megismertetésével eszközöket nyer arra, hogy a tanulónak nemcsak eszét és szivét, hanem akaratát is fegyelmezetté és szívóssá tegye nemcsak a gyors és szorgalmas tanulói munkával, hanem olyan begyakorlással is, mely egy-egy szociális eszmét vagy szociális meghatottságot mindjárt tetté is vált valamely tényleges kisebb-nagyobb jótékonysági cselekedettel. Ami meg a társadalmi érintkezést illeti, kétségtelen, hogy az ilyen eszmékben nevelt fiataloktól a jövőben sokat remélhetünk.

A *Frauenbildung* decemberi számában olyan rövid és mégis áttekintő s az idevágó leglényegesebb kérdéseket mind felölelő cikk jelent meg *Grussnétól* a szociálpedagogiai nevelés alapvonalairól, hogy gondolatai igazán mindenütt mindenképen érdemesek a megszívlelésre.

Elmondja Grussné, hogy eddig azért olyan nehéz az általános

műveltséget adó és speciális érdekeket nem szolgáló felsőbb leánynevelő intézeteket kifejleszteni és a kor színvonalára emelni, mert nincs semmi olyan egységes megállapodott és jól kipróbált szempont, mely egész szervezésükben vezetőül szolgálhatna. Belátva ennek a hiánynak zavaró hatását, igyekszik összegezni ezeknek az iskoláknak a rendeltetését abban a hármas irányban, hogy adjanak a kornak megfelelő általános, elsősorban nemzeti műveltséget; adjanak megfelelő előképzettséget a későbbi női és anyai hivatásra is, és emellett vessék meg az alapját valami egyszerű, középfokú szakképzettségnek is. Az egész hármas cél elérésében nagyon nagy súlyt vet a szociálpedagogiai képzettség ápolására is, mert ennek a három irány mindegyikében lényeges szerepet tulajdonít. Ezt a szociálpedagogiai képzettséget kiterjeszti azután a lélektannak, az emberismeretnek és az életfilozofiának a tudományára is, szóval arra a társadalomtudományra, melyben ő is első sorban a jótékonyságot avatja fel női üggyé és amelyben a nőknek is jogukká és kötelességükké teszi a népmívelést. Az ügy hatásos felkarolásának a kor minden irányú tudományos fejlődésének és a felsőbb nőiskolai képzettségnek megfelelően a jótékonyságot nemcsak a szív, hanem az ész és a tudomány dolgának is betudja. Szerinte egyéni tapasztalat a hagyományos női ösztön, sőt még a szeretet sem elég ahhoz, hogy egy-egy nő alaposan utánajárhasson a társadalmi bajoknak, hogy a választás szükségének az esetén felismerje a legnagyobb veszedelmet és ott segítsen, ahol legsürgősebb a segítség; hogy ismerje és felhasználja a gyógyítás módjait és minden segédeszközét, és hogy megfigyelje az elért eredményeket s azokból tanulságot vonjon le a jövőre és a haladásra. Mindez nemcsak érzést, hanem nagyon nagy körültekintést, fegyelmezett figyelmet és sok tudást kíván, már az egyéni tapasztalatok lassú megszerzésében is és ebből nagyon sok megtanulható és megtanulandó már az iskolai életben. Az ilyen tanulás olyan lehet, amiben az ész tudja, hogy mit érez a szív és a szív érzi, amit az ész tud. Az ilyen tanulás és az ilyen tudomány meg művészet nemcsak hogy fejleszti az akaraterőt és azt az egyéni és családi életre általánosabbá is teszi, hanem önzetlenebbé és jobbá tesz; megnyugtat az ilyen tevékenység, még a bajban is, mert többékevésbbé elfelejteti az egyéni bánatot, kiváltja a szubjektív izgalmat és még a legnagyobb elkeseredésben is éreztet valami jóleső önmegelégedést!

Megvilágítva Grussné a szociálpedagogia fejlődését is, beszámol róla, hogy a leányiskolai szociálpedagogia magában az életrevaló gyakorlati tanításban született meg és itt is fejlődött ki, még pedig nem is egyszerre, hanem fokozatosan. Tudniillik a kasseli Fröbelszemináriumban, az óvónőképzés követelményei-

nek megfelelő társadalomtudományi ismeretekkel vetették meg az alapját, ezt az alapot bővítették ki az eddig hiányzó szegényüggyel és ezt terjesztették ki az egész szociális női munkára olyan módon és olyan anyaggal, mely minden általános, magasabb műveltséget nyújtó leányiskolába beleillik.

Áttérve ezután a tanítás részletesebb anyagára, mindjárt felemlíti ő is, hogy a szegényügynek mindegyre kevesebb tér jut épen azért, mert alaposan tanulmányozzák, jól felkarolják és a szociologia minden egyes, különösen a közegészségi és közművelődési fegyverének a felhasználásával mindinkább igyekeznek megközelíteni azt a célt, hogy egyáltalában ne is legyen szegényügy, és a jótékonyság erejét ne is foglalja le más, mint egy-egy akut, de mentül rövidebb ideig tartó szerencsétlenség leküzdése és az egymás munkájában, az egymást tulajdonképen nem is ajándékszerűen, hanem kölcsönösen támogató segítség tökéletesítése.

Egyéni és tömeglélektant; közigazgatást és közgazdaságtant kell a lányoknak tanulniok; meg kell ismerkedniök a kereskedelemnek és az iparnak főbb tényezőivel, eredményeivel, céljaival, nehézségeivel és haladásaival és lehetőleg meg kell ismerniük valamit az egyes társadalmi osztályok és társadalmi körök jótékony kölcsönhatásából, kölcsönös kívánságaiból, panaszaiból, örömeiből és tapasztalataiból. Minél jobban megtanulják, hogy hogyan tehetnek valamit ők is egy-egy kisebb-nagyobb kör s vele többé-kevésbbé az egész haza és az egész emberiség jólétéért, annál hamarabb ragadják meg a világosan látott és jól ismert fegyvereket és annál hamarabb tesznek jót még olyankor is, amikor esetleg csak a saját lelkiismeretükben találják meg jótetteik jutalmát. S még ha csak a saját lelkiismeretük jutalmazza is őket, akkor is legtöbbször megvan az ilyen társadalmi érintkezésnek és az ilyen társadalmi működésnek egyéniségük kifejlődésére az a nagy haszna, hogy megtanulják megszeretni és megbecsülni a kis embert és a kis kört; jobban megszokják a rendet, a szorgalmat és a fegyelmező lelkiismeretességet; jobban megismerik korukat, közelebbi és távolabbi környezetüket és megerősítik a természetes nőies, anyai érzésüket.

De még a panaszok enyhítésénél is tovább megy Grussné minden téren a maga szociálpedagogiájában. Felhívja a figyelmet nemcsak a panaszkodókra, hanem a nempanaszkodókra és a veszedelmüket nem érzőkre is. Felveszi tananyagába a lakásmizériát és az alkoholizmus ellen folytatott küzdelmet, megismerteti mindazokat az intézményeket, melyeket az egyház, az állam, a társadalom a szenvedések csillapítására és a jólét emelésére fenntart és nem felejtkezik meg a polgári jogokról s kötelességekről, a társadalmi, polgári és munkástörvényekről s a bár-

milyen rövidre fogott is, de azért tudományos beteg- és gyermekápolásról sem. Az ilyen jótékonyságra való készülésnek különösen megvan az a sajátságos boldogító vonása, hogy még a munka és áldozat mellett is nemcsak másnak teremt boldogságot, hanem a szubjektív boldogságot is előmozdítja. Már a tanulás közben is sok olyat tanul a leány, aminek a saját egyéni és családi életében is nagy hasznát veheti. Intézményeken és iskolán kívül, mikor, hol nyílik az egyesnek annyi alkalma ismeretek és tapasztalatok szerzésére p. o. a kis gyermekek megfigyelése, a tanulságos és elkerülhető emberi fájdalmak leküzdése, a női munkák, a kenyérkereset és az egyéni tehetség hasznosítása; a háztartásban szükséges adás-vevés, megrendelés és más, ehhez hasonló nagy események közben? Mindezek után talán paradoxonnak tűnik fel Grussnénak az a kívánsága, hogy a jótékony intézményekben és egyesületekben alkalmazott nőknek megfelelő körülmények között minél többször és minél több helyen szervezzenek fizetett állásokat. Az ő véleménye is az, hogy a fizetés nem sülyeszti le, hanem inkább élethivatássá emeli az ilyen állást. Belátja, hogy a fizetés is hozzájárul ahhoz, hogy egész ember teljes komolysággal, alapos képzettséggel és nagy odaadással töltse be az ilyen munkakört, és hogy sok ilyen ember a mostani gyakori dilettantizmustól tekintélyes tudománnyá fejleszti a szociális munkát és azt eredményezi, még világosabbá válik ez a felfogás akkor, ha meggondoljuk, hogy a szociális intézmények lehetőleg a legjobban, a legcélravezetőbben és ami a fő, a legegyszerűbben szervezettek legyenek, olyan egyszerűen szervezettek, mint ahogyan azt már Spencer is sürgeti és ahogyan céljaikkal, elveikkel, eredményeikkel, eszközeikkel, munkafelosztásukkal a tudományos ismertetés, összefoglalás és irányítás méltó alapjául szolgálhatnak. Az ilyen intézményeket megfelelő berendezéssel és megfelelő magyarázatokkal helyes pedagogiai bemutatásra alkalmassá lehetne tenni, hogy így a példa nagy vonzó erejével és a közvetlen szemlélet mély hatásával is ébreszthessenek meghatottságot!

Az egész nőügy s vele kapcsolatos szociális kérdések és általában minden közös ügy vezetésére és megoldására nagyon érdekes a *casseli* női kongresszus egyik megállapodása is, melyet szintén a Frauenbildungnak ugyanez a száma közöl. Emlékezhetünk még rá, hogy ennek a kongresszusnak az összehívását az tette olyan impozánssá, hogy hivatalosak voltak rá egész Németországból minden foglalkozási körből, a nők minden fokú és irányú tanítása érdekében, nők és férfiak egyaránt. Ez a nagyszabású kongresszus összeülvén, kimondta, hogy mentül kevesebb joguk van a német nőknek arra, hogy leányiskolák fejlődésére elfogulatlan pártfoglalásoktól menten befolyást gyako-

roljanak, annál inkább kötelességüknek érzik, hogy egymás között a legfontosabb kérdésekben világos és egyöntetü megállapodásokra jussanak és mentül szélesebb körökben tartsák ébren az anyák, a családok és a társadalom érdeklődését.

Hogy a nőügyben és a nők müveltségének az emelésében milyen fontos az egyetértő munka, a hiányok egyetértő pótlása és a kitartó haladás, azt nagyon szépen fejtegeti egy egész külön tanulmányban ugyanebben a füzetben *Schmidt Ferdinand*, ki a humanista női tanuló-intézetek, női középiskolák felállításának nemzeti jelentőségéről beszél. Abból a mindig világosabban kialakuló és soha eléggé nem hangsúlyozható igazságból indul ugyanis ki ő is, hogy a nőügy felkarolása nemcsak az udvariasság kérdése, nem is csak egyéni érdek még a részleteiben sem; nem is kicsinyes, tehetségelismerő hiúság legyezgetése, hanem komoly. az egész nemzeti jólét előmozdítására hivatott kötelesség! Ha ez az ügy helyes mederbe terelődik, akkor arra hivatott, hogy az összes nemzeti munkaköröket tágítsa; a munkafelosztást és a férfinak is sokszor egyenlőtlenül nehézzé vált s a családi életre szintén keserves következményekkel járható sorsát is javítsa; hogy a kornak megfelelően az új és régi feladatok betöltésére új, jó női munkásokat is képezzen! Hangsúlyozza ő is azt, hogy a gépek feltalálása és a gyárak felállítása sok női erőt szabadit fel, sok női munkát házon kívül végez el és kötelességszerűen von maga után olyan átalakulást is, mely a felszabadult erőket nem akarja és nem hagyhatja parlagon heverni, hanem a legnagyobbrészt mechanikai és gyakorlati munkáktól sokszor a szellemi munkák felé is tereli. Nemcsak az itt a fontos, hogy mit tud elvégezni a nő, hogy milyen munkához van és legyen joga, hanem az is fontos, sőt lehetőleg még fontosabb, hogy mire való legjobban női egyéniségénél fogva. Nemcsak az az érdekes, hogy milyen irányban fejleszthetők ki a nő erői és női egyénisége, hanem ennél érdekesebb, hogy a megváltozott új viszonyok között egyéniségének milyen kifejlődése volna a legidealisabb és milyen ideálnak a megközelítésére kell törekednie a közösségnek is, meg kinek-kinek saját magának is, ha elfogadja kiindulási pontul azt az alapigazságot, hogy általában van és legyen ezentúl is őszinte, keresetlen, természetes különbség a nő és férfi között gondolkozásban, kedélyvilágban és a jellem irányában is.

Hogy milyen téren érvényesüljön legjobban természetes arányokban, nem pedig mesterséges, szinte mértanilag meghuzogatott differenciálódásokban a felszabadult női munkaerő, azt a kérdést egy nagy, átfogó történeti bepillantással tekintetbe veszi Schmidt, és a modern kor legnagyobb vivmányának tartja a nemzeti egyéniség és az emberi lélek kifejlesztését. Jól meg-

jegyzi, hogy a nők, azok az idealis nők, akik már anyai hivatásuknál fogva is az életet, a fiatalságot, a jövőt képviselik, épen akkor kerülnek bele a fejlődő művelődés munkájába, mikor a nemzeti fejlődés a legnagyobb és legszebb hullámokat veti. Tehát a nemzeti élet, a nemzeti érdekek, a nemzeti jó hagyományok ápolása, szóval első sorban az ember belső szellemi élete az a tananyag és az a munkásság, amely legjobban belevág a női természet, a tudományos és művészi női megfigyelés körébe s ami ilyen szempontból a jövőben is legtöbb figyelmet és legbehatóbb vizsgálatot érdemeli! Természetesen ez nem jelent annyit, mintha más téren nem érvényesülhetne a nő munkaereje.

Mikor a nőknek a szociális és humanista műveltségéről van szó, ugyan ki ne gondolna arra, hogy vajjon mennyiben veszik majd ki részüket a magyar nők is annak a magyar filozofiának a haladásából, mely a legelvontabb régióiban is életfilozofia? Vajjon mennyiben veszik ki részüket annak a magyar költészetnek a műveléséből, életirányító élvezéséből a legszélesebb rétegekben való megszerettetéséből, mely ritkán is ér rá és nem is igen szeret haszontalan, lehetetlen vagy oktató transcendentalis fantazmagoriákról elábrándozni, hanem megszólaltatja az egész nemzet szívének minden húrját az élet küzdelmeiről és örömeiről, hogy megértesse és megszépítse az életet is? Vajjon milyen lelkesedésre lobbannak, mikor például a finnek világából is olyan csodaszép dolgokat olvashatnak az Iparművészet legutóbbi számában arról, hogy mire képes a kitartó tanulás és művészet a legszerényebb körben, a legmostohább viszonyok között és a legnagyobb mulasztások után is? Vajjon sikerülni fog-e nekik a jövőben is más fegyverekkel közreműködniök egy olyan kor elővarázslásában, mely a szívével, de meg épen a tudomány és művészet segítségével eléri azt, hogy mindig többször szebb legyen az élet a maga hallgatag beszédjében is, olyan mint a legszebb műalkotás? — Mennyi kérdés és kinek a szive nem dobog hangosabban már csak ezekre a kérdésekre is?

Budapesten. *Dr. Schmidt Mária.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Nőnevelés számokban. A vallás- és közoktatásügyi miniszter jelentése «Magyarország közoktatásügye 1906-ban» a magyar nőnevelésügy fejlődésére vonatkozólag is érdekes adatokat tartalmaz s egy jobb idő reményével kecsegtet. E reménységre szükség is van, mert az 1900. évi statisztika, melyre e műben is történik hivatkozás, az analfabetáknak még mindig elszomorítóan nagy számát tünteti fel. Magyarországban az írni-olvasni tudók a népességnek csak 61·2%-jét teszik s ha vannak is vármegyék, mint Sopron, Mosony s Pozsony, Pest amelyekben 78—85-re s városok amelyekben 85—92-re emelkedik e szám, vannak viszont olyan vármegyék, melyekben megdöbbentően kevés az írni-olvasni tudók száma. Így Mármaros vármegyében csak 21, Kolozs megyében 25, Hunyadban 24, Szolnokdobokában csak 20% az írni-olvasni tudók percentszáma. Ez elrettentő számokra csak az vet némi derűt, hogy e legsötétebb vármegyékben is 5, 10, 15%-tel csökkent az analfabéták száma az 1890-ik évi adatokhoz képest; bízvást várhatjuk tehát, hogy a legközelebbi népszámlálás ez adatokat jelentékenyen javítani fogja. Az 1906. évi kimutatásból legalább mindenütt azt látjuk, hogy az iskolák és iskolába járók száma évről-évre örvendetesen emelkedik. Az 1905-ik évben *óvóköteles* korban (3—5 év) volt (Fiumét nem számítva) 1,138.798 gyermek; ezek között 577.698 fiú és 561.100 leány; óvodába vagy menedékházba járt ezek 18·6 percentje. 1906-ban ez a szám 21·5%-ra növekedett. Az óvóintézetekben 1855 óvónő működött, kik képzésüket 1 állami, 8 felekezeti és társulati intézetben nyertek. *Tanköteles* korban volt (6—11 éves) 1,111.519 fiú és 1,099.559 leány. 12—14 éves korban 457.219 fiú, 447.150 leány. Ezek közül iskolába járt vagy magántanuló volt összesen, 2,507.916 vagyis az iskolakötelesek 79·5 percentje. Ez a sok gyermek 16.561 elemi iskolába járt. Tisztán fiúiskola volt ezek között 4·67%, tisztán leányiskola 4·87% a többi 90·46%-nél vegyesen jártak fiúk és lányok. A vegyes iskolák 95·5 percentjében minden osztály coeducatiós volt, a többiben csak az osztályok egy része. Az összes iskolák 68·55%-je osztatlan, 28·6% részben osztott és csak 2·85% volt teljesen osztott. Az elemi iskolákban 30.194 tanító között 7592 tanítónő működött. Az összes elemi iskolák 12·35%-je állami iskola. *A felsőbb népiskolák* száma jelentékenyen fogyott, melynek oka az hogy négy felső leányiskola polgári iskolává alakult át. Ez időszerint hazánkban már csak 8 felső fiú és 13 felső leányiskola működik; a

megszünő felső népiskolák csaknem kivétel nélkül polgári iskolákká alakulnak. Igy míg 1894-ben 57 felső népiskola és csak 213 polgári iskola állott fenn, 1906-ban a 21 felső népiskolával szemben 382 polgári iskola volt. A felső népiskolák népessége is csekély volt, összesen 445 fiú és 379 leány, összesen 827 tanuló járt ez iskolákba. A leányiskolai tanulók előmenetele sokkal jobb, mint a fiúiskoláké. *A polgári iskolák* közül 131 fiú és 251 leányiskola volt, az állam ezek közül 69 leányiskolát tartott fenn. Az összes polgári iskolákban 61,529 tanuló volt 25,450 fiú és 36,079 leány. Kitünő vagy jeles volt a fiúk 11·21% és a leányoknak 39·87%, bukott a fiúknál 23·24%, a leányoknál 9·51%. A leányok 15% tanítónői pályát választott. Az összes felső nép- és polgári iskolákban 2500 tanító tanított, köztük 1377 nő (378 apáca). *A tanítóképzők* száma 89, köztük 40 tanítónőképző; 8 tanítónőképzőt az állam tart fenn, a többit a felekezetek. *A polgári* iskolai tanítónők képzésére 1 intézetet tart fenn az állam, 6-ot a róm. kath. felekezet. A tanítónőképzőkben összesen 5408 leány tanult; köztük 373 a polgári képzőkben. Mivel a tanítónőjelöltek közül sokkal nagyobb százalék vallotta magát magyarnak (88·7%, a fiúk 70·69%-jével szemben), a jelentés nemzeti szempontból kivánatosnak tartja, hogy a tanítónők minél nagyobb arányban alkalmaztassanak. *Kereskedelmi* iskolába járt 1141 leány (21 iskolába) míg *felsőbb leányiskolába* 5817, leánygimnáziumba ennek 10%-je járt. Teljes leánygimnáziumunk van már három: egy állami, egy társulati (Nőképző) és egy fővárosi. A felsőbb leányiskolákban 343 tanítónő működött, legnagyobb részben polgári iskolai tanítónői oklevéllel. De már *az egyetemen* is sokan készülnek a nők közül a tanári pályára. A 199 nőhallgató közül (176 a budapesti, 23 a kolozsvári egyetemen) 117 iratkozott a bölcsészeti szakra. Fontos elvi kinyilatkoztatást tesz a jelentés a felsőbb leányiskolák új tantervének megalkotására vonatkozólag. Eszerint «az új tanterv készítésénél az lebegett szem előtt, hogy a hat évfolyamú felsőbb leányiskola középfokú általános míveltséget nyújtson növendékeinek s így a természettani és mennyiségtani rész redukálásával csaknem az egész reáliskolai anyag előirányoztatott a német és francia nyelvből a havi két írásbeli dolgozattal együtt» ... «Az egészséges, testileg teljesen kifejlődött jövendőbeli anyák szemmel tartásával a jövő magyar nemzedék érdekében a nők szellemi megerőltetése minden körülmények között ellenkezik a magasabb nőnevelés fogalmával s így általában meg kellett elégedni mérsékeltebb eredménnyel is.» Ez a magas helyről jövő kijelentés reményt kelt bennünk az iránt, hogy a leánygimnáziumok latinnyelvi oktatásának az I. osztályban való megkezdésének terve nem válik ténnyé. *S. I.*

*

Az anyaság védelme érdekében a M. N. Sz. által megindított eszmecserét, melyről januári füzetünkben behatóan szólottunk, február 1-én befejezték. Összesen öt ülésen, dec. 14., jan. 11., 18., 25. és február 1-én értekeztek az érdeklődők, s ezek közül három ülésen maga gróf Batthyány Lajosné elnökölt, távollétében január 11-én Sebestyénné Stetina Ilona, január 25-én pedig Zsilinszky Mihályné. A folytatólagos üléseken dr. Reinitz Ernő, a Foncière biztosító tár-

saság hivatalnoka a biztosítási technika szempontjából szólt a kérdéshez, kifejtvén, hogy a biztosítás magánvállalat útján lehetetlen, mert a vállalatra nem előnyös, de külön felállítandó állami anyasági biztosítási pénztár útján sem lehet az adminisztráció rendkívül nagy költségei miatt, azonban a meglevő betegsegélyző és baleset-biztosító pénztárak révén — melyek részben eddig is felölelik ezt a feladatot — minden nagyobb nehézség nélkül megvalósítható. *Szirmai Oszkárné* az összes nőegyesületeket cselekvésre, munkára szólítandónak tartja, Schwimmer Rózsa az anyaságvédelmet a gyermekvédelem körébe utalandónak tartja s a törvénytelen gyermekek tartásdíjának és neveltetési illetményének kiszabását nem az anya, hanem az apa keresete arányában tartja kifizetendőnek. Rosenberg Auguszta ismerteti *Ruth* német szociolog tervét, ki a biztosítási költségeket minden férfi és minden nő által — adózás alakjában — fizetendőnek tartja. Sebestyénné Stetina Ilona és dr. Dirner Gusztuv oktató füzetkék iratását és terjesztését kívánják, hogy az eszme ismertebbé váljék s a szegény anyák tudatlansága kevesebb kárt okozzon a gyermekekben. Bogyay Kálmánné a szegénygyámok intézményét az anyaság védelmére felhasználandónak tartja. Sarkadi Ignác a Betegsegélyző Péntár igazgatója a biztosítási kényszer törvény útján való kimondását tartja szükségesnek, mely lehetővé tenné, hogy az anyák teljes fizetésüket megkapják a gyermekágy idejére. Ezért a nők magasabb biztosítási díjat fizessenek, mint a férfiak. Schwimmer Rózsa szerint, mivel a magasabb biztosítási díj — melyet részben a munkaadónak kell fizetni — a női munka hátrányára szolgálna, a díjtöbbletet egyenlően kívánná megosztani az összes férfi és női biztosítottak között. Sebestyénné, mivel az anyaság védelme tényleg gyermekvédelem s így állami érdek is, az állam által fizetendőnek tartja a biztosítási többletet, olyformán, hogy a állam e címen a biztosító pénztáraknak nagyobb segélyösszeget nyújt. A felvetett eszméket tanulságos viták követték, melyek végén Rosenberg Auguszta előadó összegezte a vita eredményét vitapontok alapján. (Lásd jan. füzetünkben.) Az elnök, gróf Batthyány Lajosné, az értekezlet határozmányait végül a következőkben állapította meg. A M. N. Sz. 1. a hazai egyesületekkel egyetértően (a közgyűlés alkalmából kifolyólag) föl fogja kérni a belügyminisztert a szükséges törvényes intézkedések megtételére. 2. A kereskedelemügyi minisztertől kérni fogja a nagyobb ipartelepek mellett bölcsődék felállíttatásának szorgalmazását. A M. N. Sz. a szegény anyák védelmét, segítését az összes nőegyesületek figyelmébe ajánlja. 4. Az eszme népszerűsítésére előadásokat tartat a fővárosban és a vidéken s röpiratokat irat és terjesztet. 5. Az enquet lefolyását ismerteti a «Társadalomtudományi Egylet» közlönyében és különnyomatokban. Az elnöknek és az előadónak dr. Dirner mondott az egybegyűltek nevében köszönetet.

*

Az Orsz. Középiskolai tanáregyesület magyar filologiai versenye. Az O. K. T. az 1907-ben érettségit tett ifjak számára magyar és latin filologiai versenyt rendezett. A magyar tétel, melynek kidolgozására 5 órai időt engedtek, így hangzott: «A János vitéz és

a Toldi viszonya egymáshoz (az irodalmi fejlődésben).» A verseny sok tekintetben érdekes, tanulságos és mindenek felett örvendetes eredményű volt. Részt vett a versenyen 34 érettségit tett ifjú (köztük két leány) s a biráló bizottság jelentés szerint (elnök Böthy Zsolt, tagok: Négyesy László, Alexander Bernát, Badics Ferenc, Raj Ferenc és Császár Elemér) «a dolgozatok szinte kivétel nélkül megütötték azt a mértéket, melyet az érettségi dolgozatok elbirálása alkalmával a *jeles* dolgozatokra szokás alkalmazni, a dolgozatok jelentékeny része pedig felülemelkedett a középiskolai átlagon.» A jutalmat Lányi Gézának és Borbély Ferencnek itélték oda, de a bizottság ezeken kívül még négyet szeretett volna megjutalmazni. E négy kiváló dolgozat közül kettőt leányok írták (úgylátszik, a IV. ker. felsőbb leányiskola és leánygimnázium tanítványai). Ezt azért emeljük ki, mert a gimn. leánytanulókat itt nyilt először alkalom a fiúkkal összehasonlítani. A hivatalos bírálat így emlékezik meg e két dolgozatról: «Berde Julianna rendkívül értelmesen és csinosan, sőt itt-ott vervvel megírt párhuzamában lélektani szempontból is méltatja a két mű fejlődési fokozata közötti különbséget. Mojsisovich Gabriella mindannyiak között legkészebb író, művelt, lendületes, tartalmas munkát nyújt, s amit mond, az okos, elmés, de nem elég konkrét.» Az O. K. T. K. közli a két pályanyertes dolgozatot s a birálatokról szóló jelentést, kiemelve, hogy a verseny nemcsak az ifjúságnak, hanem a magyar irodalmi oktatásnak is becsületére vált.

*

Irodalmi remekek a népiskolában. Egy nyug. néptanítótól kaptuk a következő levelet, melyet érdemesnek itélünk az intéző körök figyelmére. Ez okból közöljük: «Nem lehetne-e, nem kellene-e az országbontó szociálista és nemzetiségi törekvések s az immár általános követelődzések ellen irodalmunk remekeinek az elemi iskolában kezdődő, kötelező intenziv tanításával síkra szállni?

Elégítsük ki ezzel a népnek a széphez való jogát (droit à la beauté), kényszerítsük nemzetiségeinket szuperioritásunk elismerésére, magyarosítsuk meg fővárosunkat és emeljük ki középosztályunkat a cabaret-gőzkörből. Legnagyobbjaink közül Arany, Petőfi, Jókai szinte kinálkoznak a népiskolába. Petőfit már kisajátították Sehonnaniék: ne várjuk be, hogy Arany szegény jobbágyát, Tiborczot, Madách rabszolgáját is ők magyarázzák!

Tudom, nagy baj, hogy Arany, Petőfi, Jókai, Tompa nem katholikusok; de akarom hinni, hogy magyar erkölcsöt, hitet prédikálni bebocsátják őket a katholikus iskolába is.

A kivitelt így képzelem:

Tanulmányozzuk át e célból irodalmunkat s foglaljuk olvasókönyvekbe mindazt a tartalom tekintetében legbecsesebbet, legnemesebbet, formában legszebbet, amit a gyermek, a serdült elméje elbír. (Egyben az ifjúsági- s a tanító gondjaira bízandó nép-könyvtárba valót is összeválogatjuk belőle.)

Az átalakítást a tanítóképzőkön kell kezdenünk, s mire az új tanítók az skolába lépnek, készítsük el az olvasó- s a tanító kezébe való magyarázókönyveket.

A magyar órák így a hasznos helyett a nemes- és szépnek szolgálatába szegődnének, azonban nekünk, magyaroknak, ez a «beau est aussi utile que l'utile, plus peut-être».

Tapasztaltam, hogy még az idegen ajkú gyermek is megszereti, így tanítva, a magyart s a nyelvtant így megédesítve, szívesen veszi be. Mert más tankönyvre nincs is szüksége a tanulónak az alsóbb nyelvoktatásban. Aranyon, Jókain stb. tanulja meg a nyelvtant, jobban mondva a helyesírást, az irály-, vers- és egyéb tanokat a boncolgatásból, elemzésből a tanító segítségével. Erről sokat lehetne beszélni, de nem merem becses figyelmét és idejét hosszasabban lefoglalni.

Most, midőn Magyarország regenerálásának eszközeiről gondolkodunk, kötelességemnek tartottam ezt elmondani. Meg vagyok róla győződve, hogy remek irodalmunk olyan közkincsünkké, nemzetünket összetartó aranykapoccsá válhatik, mint Itáliának széttagoltságában művészete volt. Szentül hiszem, hogy ha gyermekkorának paradicsomára visszaemlékezve minden magyar érzi majd, hogy «ancor mi distilla nel cuôr lo dolce che nacque da essa» s ekkép egyet «óhajt, remél, hisz, és imádkozik»: a jövő generáció jobban fogja egymást és hazáját szeretni, magyar voltára büszkébb lesz, de követelésében szerényebb és kötelességtudóbb, mint mi.

*

Az «Erzsébet Nőiskola» próbakiállítása. Lázárné Kasztner Janka, az «Erzsébet Nőiskola» igazgatója febr. 27-én összegyűjtötte a londoni kiállításra szánt dolgozatokat, rajzokat, fényképeket és kézimunkákat és bemutatta azt az érdeklődőknek. A kiállítás megtöltötte az intézet egyik nagy termét s megnyerte a látogatók osztatlan tetszését. Igen hatásosnak bizonyultak azok az intézet munkásságát, berendezését, tanulmányi kirándulásait feltüntető áttetsző fényképek, melyek egy belül üres nyolcszögű, forgatható oszlopra vannak elhelyezve s melyeket az oszlop belsejében levő villamos készülék világít meg. A kiállítást a miniszterium képviseletében dr. Neményi Imre tanácsos tekintette meg, ki Dulovics Árpád min. titkár kíséretében jelent meg az intézetben. Míg a kiállítás rendező bizottságát maga Erődi Béla főigazgató képviselte. A szebbnél-szebb kézimunkák mind magyar jellegüek, ízlésesek, stílszerűek, mint a hivatalos bírálók megjegyezték valóságos «kézimunka költemények». Nagy elismeréssel szemlélték a felsőbb leányiskolai növendékek természet után készült rajzait, míg a polg. iskolai növendékek szép térképeik, mikroskopi vizsgálatok alapján készült rajzaik s az oktatás céljaira készült állattani preparatumaik által tüntek ki. Az írásbeli dolgozatok itthon sem kötötték le az érdeklődést valószínűleg Londonban sem fognak feltünést kelteni. Ezek közül a legkiválóbbak sem lehetnek *kiállítás* tárgyai; különösen idegen országokban. Elbirálásuk sokkal fáradságosabb, hogysem arra kiállítási jury figyelmet fordíthatna.

*

Az Erzsébet-Nőiskola áll. polgári iskolai tanítónőképő intézet a szokásos *irodalmi* esték mellett tudományos tárgyú előadásokkal tett

kisérletet. A mennyiségtan- természettudományi szakcsoport III. éves növendékei Vásony Lajos tanár, vezetésével február 8-án rendezték az első sikerült estélyt. Először Finta Ilona ismertette a meginduló természettudományi estélyek célját. Utánna Bogdány Margit a cseppfolyás széndioxidról és levegőről tartott szép kisérletekkel kapcsolatos előadást. Az előadásban a gázok cseppfolyósításának történeti fejlődését vázolta s részletesen ismertette a cseppfolyós széndioxidnak és levegőnek gyárilag való előállítását. Ezzel kapcsolatban bemutatta a cseppfolyós és szilárd széndioxidot és a cseppfolyós levegőt, melyekkel sikerült fagyasztási kisérleteket végezett. Igy kőkeményre fagyasztott virágot, kaucsukot, higanyt alkoholt, éthert, stb. Bemutatta, hogy a cseppfolyós levegő az égést még jobban táplálja, mint a gázalakú levegő. Végül a cseppfolyósított gázok ipari jelentőségét méltatta.

Ugyancsak ilyen szépsikerű estét rendeztek a nevezett intézet nyelv és történettudományi szakcsoportjának növendékei dr. Varga György tanár vezetésével február 27-én. Az előadáson *Neményi Imre* miniszteri oszt. tanácsos is megjelent Dulovics Árpád min. titkár kíséretében. Az előadást ezuttal Kabdebó Erna tartotta a Balatonról, élénk színekkel rajzolva és magyarázva a vidék és a balatonparti fürdők szépségét, a tó természeti sajátságait, a hegyek geologiai szerkezetét, és a parti népesség foglalkozását. Az előadást vetített képek egész sokaságának a bemutatása kisérte nyomról-nyomra s az előadás közé ékelt egy-két hangulatos balatonparti nóta eléneklése s Ábrány-Emil egy szép költeményének elszavalása tette még élénkebbé. (Éne) keltek Sennyei Izabella és Abrahám Margit, szavalt Grill Juliska.i Mind a két előadás igazolta azt, hogy az intézet növendékei idővel hasznosan működhetnek közre az *iskolán kívüli tanitás* nagyfontosságú munkájában.

*

A M. D. E. tanítónői szakosztálya február 22-én látogatott ülést tartott az állami csipkeipari tanműhelyben. Az ülés célja volt a tanítónők figyelmét a csipke házi-ipari készítésének nemzetgazdasági fontosságára felhívni. A bevezető előadást Dékány Árpád, a halasi csipke megtemtője tartotta, kinek dolgozatát folyóiratunk más helyen közöljük. A jelen voltak bámulattal adóztak a bemutatott szebbnél-szebb csipkék tervezőjének, és sokan kedvet kaptak arra, hogy a tanítványok sorába álljanak. A tanfolyamra be lehet iratkozni bármely időben a Kígyó-tér 1. szám alatt levő műhelyben.

IRODALOM.

POLITIKAI SZÁMTAN. Irták *Bein Károly*, *Bogyó Samu* és *Havas Mikra*. Budapest. Franklin-Társulat 1907. Két kötet, 384 és 488 lap. Ára a két kötetnek 26 korona.

Nemcsak a címlapon levő kiváló nevek, nemcsak a hatalmas kötetek terjedelme és ára: a könyvek megjelenésének módja is mutatja, hogy jelentékeny munkával van dolgunk. A szerzők a *Magyar Tudományos Akadémia* megbízásából írták meg a művöket, mely a *Pesti Hazai Első Takarékpénztár-Egyesület* Fáy András-féle alapítványának anyagi támogatásával jelent meg. A «Tudomány» és a «Gyakorlat» fogtak kezet, hogy egy mindkettőjük szükségletének megfelelő művet létrehozni segítsenek s az alkotást olyanokra bízták, kiket a pénzügyi műveletek elméletében és gyakorlatában a tudomány és az élet avatott mesterekké. Bein, Bogyó és Havas, (kik közül az elsőt kevéssel a mű megjelenése után elszólította a halál a munka szinteréről) régi és mindig megbecsült munkásai a pénzügytan elméletének és gyakorlatának. Pénzintézeteink — takarékpénztárak, biztosító-intézetek — az ő tanácsaikkal élnek s az ő segítségüket használják alapvető számításaiknál s a kereskedelmi iskolák számtani tanítását régóta ők irányítják kitünő tankönyveikkel, melyek a többi iskolák tankönyveinek is zsinórmértékül szolgálnak. Nem üres hivalkodás mondatja tehát velük, hogy «hosszú évek tanulmányából és tapasztalatából szűrődött le» eljárásuk, melyet e munkában érvényesítenek, megbízhatunk benne, hogy művök valóban «az életből az életnek» szól.

A munka két nagy kötete két önálló, de mégis összefüggő részét tárgyalja a politikai számtannak, melyet nálunk Weninger Vincének 1869-ben megjelent érdemes, de ma már sok tekintetben elavult munkája óta, nem dolgoztak fel ilyen minden részletre kiterjedő nagy gondossággal és nagy tudással, mint az előttünk fekvő kötetek érdemes szerzői. A polgári, kereskedelmi és középiskolák tanárai szóljanak bár fiú- vagy leánytanítványokhoz sokszor fogják hálás szívvel forgatni e köteteket, mely őket a gyakorlati mathematika tanításában nemcsak a tudományos tárgyalás legvilágosabb és legegyszerűbb módjára tanítja rá, de a gyakorlati példák tárgyalása közben felmerülő kétes esetek útvesztőiből is kivezeti a vonatkozó törvényekre, szabályokra és szokásokra való biztos rámutatással.

A mű első kötete a pénzügyi műveletek elméletét és gyakorlatát tárgyalja, a megfelelő mathematikai megoldás mellett ismerteti az üzleti életben — bankok és más pénzintézetek munkásai között —

szokásos gyorsabb *számvetési módokat* és a különféle használatban levő *számológépeket*. Ez a kötet foglalkozik a jelzálogos kölcsönökkel, bemutatva nemcsak a szokásos törlesztő terveket, hanem a kölcsönök lebonyolítására szükséges iratokat, (kölcsönkérő folyamodvány, a birtok állására. jövedelmezőségére stb. vonatkozó okiratok), melyeket a megfelelő törvények közlésével és az ügyletek elkönyvelésének tanulságos bemutatásával egészítenek ki. Oly világos és oly teljes egészet nyújt a könyv e része, hogy azok is nagy hasznát vehetik, kik a politikai számtannal nem az iskolai szükségletek, vagy hivatásos munkásságuk kedveért foglalkoznak, hanem csak maguk okulására kívánnak vele foglalkozni. Mennyivel kevesebb anyagi tönkrejutásról hallanánk, ha birtokosaink e könyvtől kérnének tanácsot mielőtt ügyvédjüknek kölcsönszerzésre felhatalmazást adnak, és mennyivel jobban mennének az ország dolgai, ha a hon atyái, kik oly gyakran analfabeták pénzügyi dolgokban — mielőtt szavukat országos vállalkozások létrehozásában vagy elvetésében lekötik — e kitünő könyvből tájékozódást szereznének az ilyen vállalatok financirozásához szükséges kölcsönök anyagi következményei felől. A laikus is tiszta világításban látja itt az *egyszerü kamat*, a *kamatos kamat*, a *járadékszámitás*, *jelzálogos kölcsönök*, *kölvényes kölcsönök* számítására vonatkozó ismereteket és az idevonatkozó törvényes eljárásokat. Némely fejezet, mint pl. az előleges és utólagos kamat, a kamatos kamatnál a kamatláb kiszámítására vonatkozó eljárások igen alkalmasak arra, hogy az iskolai számtani kézikönyvek kiigazításának alapul szolgáljanak.

Ez utóbbi számítások egyes eseteiben alkalmazásba veszik szerzők a differential és integrál számításokat is, melyet a mű második részében *az élet-, rokkantság- és a nyugdij-biztositás elméletének és gyakorlatának bemutatásánál* bővebben használnak úgy azonban, hogy a számolási eljárások az elemi mathematika alapján is megérthetők és elkészíthetők. A magasabb mathematikai levezetések csak arra valók, hogy a gyakorlat tudományos megokolását is feltüntessék a felsőbb mennyiségtanban jártasak előtt; az ilyen számolásban nem jártasak egyszerűen mellőzik a vonatkozó fejezeteket, a könyvet ezek nélkül is kitünően használhatják a gyakorlat emberei.

Ebben a második kötetben találunk egy csomó igen jól használható táblázatot is a biztosítások számításának segédeszközéül, míg az első kötet e szükségletnek a logarithmus táblákra és *Mayr*-féle kamattáblákra való utalással tett eleget. A biztosítási táblázatokból ilyen összeállításunk magyar nyelven nincsen, s azért igazán köszönettel tartozunk a szerzőknek, hogy ezen a hiányon ezúttal segítettek.

Ezt a kitünő művet az elmondottak után azt hisszük bővebben ajánlani nem kell; a szerzők neve mindenki előtt teljes biztosítékot nyújt arra nézve, hogy a lehető legjobb művet nyertük e nemben.

Aki e tekintetben még többet kíván, megnyugvással láthatja a mű előszavából, hogy a mű mielőtt a nyilvánosság elő került dr. König Gyula birálatát állotta ki, aki pedig e részben hazánk határain túl is elsőrendű szaktekintély.

Nem leszünk tehát többé külföldi szerzők munkáira utalva,

melyek külföldi példákra, külföldi gyakorlatra támaszkodva szükségleteinket csak tökéletlenül elégíthették ki. S így joggal hihetjük, hogy sürgetésünk nélkül is sietni fog minden középfokú és felsőbb iskolánk, hogy ezt a nélkülözhetetlen és kitünő könyvet tanári könyvtára számára megszerezze. A maga érdekében cselekszik, ha megteszi. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

*

«BEVEZETÉS A DIFFERERENCIÁL ÉS INTEGRÁLSZÁMÍTÁSBA. Írta dr. *Beke Manó.*» Budapest, Franklin-Társulat. 1908. (Ára 3 korona.)

Ez a 209 lapra terjedő kis könyv azon előadásokat tartalmazza, amelyeket dr. Beke Manó egyetemi tanár a népszerű főiskolai tanfolyam 1906. évi második sorozatában tartott. A könyv címe nem is sejteti a gazdag tartalmat s a kinek nincs módjában a könyvet átnézni, alkalmasint valami száraz mennyiségtani előadás-sorozatra gondol. Éppen az ilyen olvasóinkat szeretném a könyvre nézve tájékoztatni; talán sikerül egyesek érdeklődését fölkelteni s ez már sokat ér. Ha aztán a könyvet megszerzik és tanulmányozni kezdik, nem is fogják olvasatlanul félretenni.

A szerző az első előadásban a függvény fogalmát adja meg és a grafikus ábrázolást ismerteti. A közélet számtalan példát és alkalmat nyújt erre és a szerző is az ilyen példákon kezdi meg fejtegetéseit. A kereskedő pl. vízszintes vonalon egyenlő közökben följegyzi az év napjait s az egyes napoknak megfelelő pontokban merőleges egyenest rajzol fel, mely bizonyos egység megállapításával a napi bevétel nagyságát fejezi ki. Ezen merőleges vonalak végpontjai összefüggő vonalat adnak, melynek megtekintéséből tiszta áttekintés nyerhető a bevétel hullámzásáról. Ugyanazt teheti a kereskedő az egyes árúcikkekből eladott mennyiség föltüntetésével. Így keletkeznek a statisztikai adatokat feltüntető ábrák. Innen most már csak egy lépés van a mennyiségtani kifejezések geometriai ábrázolásához. Szerző sorban bemutatja az első és másodfokú függvény, a sinusfüggvény stb. ábrázolását és alkalmazását, továbbá a kör, ellipszis, hyperbola, parabola, cyclois egyenleteit. A ki az első előadás fejtegetéseit figyelemmel átolvasta, tiszta fogalmat nyer arról, hogy mi az, amit függvénynek neveznek.

A második előadásban a szerző a görbék emelkedését és sűlyedését tárgyalja és egyszerűen, világosan reávezet az emelkedés mértékéből a differenciálhányados fogalmára. Az előadás folyamán megismerteti a differenciálhányados számítását, kiterjeszkedvén a szorzat, hányados és összetett függvény eseteire.

A harmadik előadás a differenciálhányados jelentésével foglalkozik, továbbá a második differenciálhányadossal és annak a görbe menetére vonatkozó jelentőségével. A függvény maximális és minimális értékeinek ismertetése után érdekes példák egész sora következik. Ilyenek: egy literes hengeralakú bádogmérték készítendő; hogyan válasszuk a méreteket, hogy legkevesebb bádogra legyen szükségünk? Négyzetalakú papirlapból a maximális köbtartalmú nyitott dobozt akarjuk készíteni. A fényvisszaverődés és törés törvénye

szerint haladó fénysugár a legrövidebb úton, illetve idő alatt halad. Kerek asztal közepe fölött föl- és letolható lámpa függ. Mily magasra kell a lámpát helyezni, hogy az asztal körül ülők legjobban lássanak? Milyen szög alatt érje a fénysugár a prizmát, hogy az eltérítés minimális legyen? Galvánelemek kapcsolása a maximális áramerősség esetében stb. Ezeket a példákat a szerző mind teljesen kidolgozva nyújtja az olvasónak.

A negyedik előadás a végtelen sorokkal a convergencia föltételeivel, a függvények sorbafejtésével, a logarithmus kiszámításával foglalkozik. Ezen előadások célja és természete kizárja azt, hogy ezen kérdések teljes szigorúsággal és pontossággal tárgyaltassanak. A ki azonban ezen tárgygyal nem szándékozik behatóbban foglalkozni, ezen előadásból mégis igen jó tájékozást nyer arra nézve, hogy milyen fontos és nagy szerepe van a végtelen soroknak a mennyiségtanban.

Az ötödik előadásban a szerző az integrálszámításra megy át és lehetőleg egyszerűen és világosan megmagyarázza, hogy mi az integrál és hogyan használható fel terület-, köbtartalom-, ívhossz számítására, tömegközéppont, tehetetlenségi nyomaték meghatározására. Ezen előadásban a szerző röviden, lehetőleg egyszerű eljárással rendkívül sokat nyújt s a ki ezen előadást gondosan áttanulmányozta, igen jó fogalmat szerezhet arról, hogy milyen hatalmas fegyver az integrálszámítás.

A hatodik előadás a differenciál egyenlettel foglalkozik, néhány fizikai problémára alkalmazva. Végül a szerző rövid történeti áttekintést nyújt a mennyiségtan fejlődéséről.

Egészen röviden vázoltam azt, amit a szerző a könyvben tárgyal, de talán ez is elég arra, hogy a könyv gazdag tartalma kitünjék. Polg. tanító és tanítónőképzők növendékeinek ezen iskolákból kikerült tanítók és tanítónőknek, valamint mindazoknak, akik a mennyiségtan iránt érdeklődnek, a legmelegebben ajánlom ezen kitünő könyvecske tanulmányozását.

Budapest, 1908 február. *Csemez József.*

*

A gyermekről. Irta: Bókay János dr. egyetemi tanár. A Gerlóczy Zsigmond dr. szerkesztésében megjelenő «Egészség könyvtára» 5. kötetében foglalkozik a fenti cím alatt a gyermekkel, a leghivatottabb toll: Bókay János dr. egyetemi tanár, a híres gyermekspeciálista könyvében. A kitünő professzor kimondottan leányoknak írta e könyvet, hogy megismertesse őket a kis gyermekkel s annak helyes gondolkozásával, hogy «tanuljanak belőle, hisz részt fognak venni a jövő magyar generáció felnevelésében s nemzeti, hazafias érdek, hogy a jövő nemzedék gondozása már a legzsengébb korban, tehát már a kis gyermeknél, helyes irányban vezettessék.» A népszerű nyelven írt könyvecske szól a gyermek testi fejlődéséről; a fogzásról, testének és szellemének gondozásáról; a gyermekszobáról; a természetes táplálásról; az állati tejről, mint tápszerről s a kicsinyek szükséges táplálásáról. Fiatal anyák el nem lehetnek ez okos házi tanácsadó nélkül, mely az Országos Közegészségi Egyesület

vállalatában, a Franklin-Társulat kiadásában jelent meg s izléses puha vászonkötésben 1 kor. 50 fillérért kapható.

*

Beküldött könyvek: Honszerző Árpád. Írta Benedek Elek. Mühlbeck Károly korhű rajzaival. Pompás kiállítású díszmű. Ára 8 korona. Franklin-Társulat.

Bözsike. Irta Körösi Henrik. Képekkel díszített gyermek regény. Ára csinos csinos kötésben 2 kor. 50 fillér. Wodianer F. és Fia részvénytársaság.

Kis Világ. Legújabb Flóri könyve. Írta Eötvös Károly Lajos. Csinos rajzokkkal. Kötve 2 korona 40 fillér. Wodianer F. és Fia részvénytársaság.

A magyar könyvtár füzetei: Az acélkirály. Írta Sutro Alfréd. Florenci tragédia. Wild, ford. Benedek Marcell, Széchényi Istvánról. Írta Berzeviczy Albert. Függelékül Széchényi műveiből válogatott aforizmák. Heroidas. Irta Flaubert, fordította Gábor Andor. Dedektivtörténetek. Irta Conan Doyle, fordította Komor Gyula. A M. K. egy füzete 30 fillér. Wodianer F. és Fia részvénytársaság.

*

A Magyar Nyelvőr kedvezménye. A Szarvas Gábor alapította népszerű nyelvészeti folyóiratból megjelent a 37-ik évfolyam első és második száma, mint rendesen, változatos és tanulságos tartalommal. Az előfizetés ára ez új évben tizenkét koronára emelkedett, de tanítók, tanítónők és elemi iskolák *félárom* kapják a folyóiratot. (Szerk. és kiadóhivatal: Budapest, IV., Ferenc József part 27.)

A «Nemzeti Nőnevelés» előfizetői (folytatás).

(1908. febr. 24-ig fizettek elő:)

(A *-gal jelöltek I. félévre, a **-gal jelöltek II. félévre fizettek elő.)

1907. évre előfizettek.

V. ker. Lipót-téri közs. el. iskola, Budapest; X. ker. Szent-László-téri közs. el. iskola; **Durcsinszky Mária, Barátszabadi; **Fröhlich Ilona, Budapest; **Klein Aranka, Dunaföldvár; Ev. ref. leányiskola, Kisujszállás; Zacharáné-Brandl Anna, Szenicz.

1908. évre előfizettek.

Áll. felsőbb leányiskola, Arad; *Bene Vilma, Pozsony; *Bruckner Ilona, Pozsony; Bartholomaeidesz Adél, Rozsnyó; Áll. polg. leányiskola, Beregszász; Bezsilla Irén, Kassa; Orsz. Nőképző Egylet «Veres Pálné leányiskola», Budapest; Bátory Józsefné, Budapest; Áll. felsőbb leányiskola, Békéscsaba; Áll. polg. leányiskola, Besztercze; Budapesti Tanitóegyesület; Orsz. Közoktatásügyi Tanács, Budapest; Orsz. Pædag. Könyvtár és Tanszermuzeum, Budapest; Buday Jolán, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Belényes; Izr. leányárvaház, Budapest; I. ker. Fehérvári-úti közs. el. iskola, Budapest; II. ker. Batthányi-utcai közs. polg. leányiskola; II. ker. Lövőház-utcai közs. el. iskola; V. ker. Sziget-utcai közs. el. iskola; VI. ker. Szív-utcai közs. el. iskola; VII. ker. Őrnagy-utcai közs. el. iskola; VIII. ker. Csobánc-utcai közs. el. iskola; VIII. Örömvölgy-utcai közs. el. iskola; IX. ker. Tóth Kálmán-utcai közs. el. iskola; I. ker. Fehérsas-téri közs. el. iskola; VII. ker. Egressy úti közs. el. és polg. leányiskola; Áll. polg. leányiskola, Dicsőszentmárton; Áll. el. iskola, Dombóvár; Áll. polg. leányiskola, Déva; *Eble Jolán, Pozsony; Templom-téri áll. elemi iskola, Erzsébetfalva; *Fob Anna, Pozsony; *Furmann Ella, Pozsony; *Fratrits Ilona, Pozsony; Fáy Róza, Budapest; Fischer Sarolta, Bdapest; *Fröhlich Ilona Budapest; Feministák Egyesülete, Budapest; Frenyó Andrásné, Tápiószele; *Gisztl Margit, Pozsony; Áll. tanítónőképző, Győr; Polg. iskola, Galgócz; M. D. E. Győrvidéki köre; *Grecsány Lukrétia; *Heuffel Róza, Pozsony; Özv. Herich Károlyné, Budapest; Huszka Hermin, Örkény; Hannig Gizella, Budapest; *Heszke Irma, Gölniczbánya; Áll. polg. leányiskola, Huszt; Ev. el. és polg. leányiskola, Igló; *Kiss Gizella, Pozsony; Kiss Kató, Pozsony; Kregár Mária, Pozsony; *Kreisler Irma, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Kecskemét; Krompecher Irén, Balkány; Közs. polg. leány iskola, Kiskúnfélegyháza; Közs. Népisk. Tanítótestület, Kecskemét; Áll. polg. leányiskola, Karánsebes: *Klein Aranka, Dunaföldvár; Orsz. Tanítói leányárvaház, Kolozsvár; Kholen Albina, Budapest; Kömives József, Arad; Áll. el. iskola, Karánsebes; Krasznyánszky

János, Trencsén; *Lackner Gizella, Pozsony; *Lukács Gabriella, Pozsony; Lábán Márián, Pozsony; Áll. felsőbb leányiskola, Lőcse; Áll. polg. leányiskola, Liptószentmiklós; *Meicz Edit, Pozsony; *Misik Margit, Pozsony; *Molecz Gabriella, Pozsony; Áll. polg. leányiskola, Miskolcz; Ref. el. és polg. leányiskola, Marosvásárhely; Markhot Gusztávné, Pápa; Áll. polg. iskolák, Mohács; Nemeskay Irma, Budapest; Áll. polg. leányiskola, Nagykanizsa; Róm. kath. felsőbb leányiskola, Nyitra; Közs. polg. leányiskola, Nagykőrös; Áll. polg. leányiskola, Nagykároly; Angela Önképzőkör, Nagyszombat; Margit Önképzőkör Nagyszombat; Neumann Frigyesné, Budapest; Odor Emilia, Budapest; *Ódörfer Mária, Pozsony; *Paulinyi Lenke, Pozsony; *Polacsek Ilona, Pozsony; Áll. tanítónőképző, Pozsony; Szerb felső leányiskola, Pancsova; *Pongrácz Jolán, Budapest; *Richter Mária, Pozsony; *Ruttkay Lenke, Pozsony; Ág. h. ev. polg. leányiskola, Rozsnyó; Kir. Javítóintézet, Rákospalota; Róth Miksáné, Derestye; Relković Mita, Budapest; Polg. leányiskola, Szekszárd; Felsőbb leányiskola, Székesfehérvár; Sárcsevics Betti, Czinkota; Áll. tanítónőképző, Szabadka; II. ker. közs. el. iskola, Szombathely; III. ker. közs. el. iskola, Szombathely; Áll. polg. leányiskola, Szamosujvár; Áll. iskola, Cs. Sándorfalva; Spitzer Sándor, Komárom; *Schleifer Anna, Pozsony; Scharbert Sarolta, Budapest; *Steinauer Vilma, Pozsony; *Tomcsala Melania, Pozsony; *Terplán Dóra, Budapest; Tóth Bálintné, Veszprém-Varsány; Tabódy Ida, Pozsony; Áll. polg. leány iskola, Torda; *Ujházi Margit, Pozsony; Ujváry Kamilla, Pécs; Áll. polg. leány iskola, Ujpest; *Velősy Irén, Pozsony; Polg. leányiskola, Versecz; Wollmann Elma, Pozsony; *Wrana Ilona, Pozsony; *Wala Jolán, Pozsony; Zeller Lujza, Pozsony; Áll. polg. iskola, Zalaegerszeg; Áll. polg. leányiskola, Zilah.

*

Szerkesztői üzenetek. *K. E. úrnőnek. Kaposvár.* A beküldött kézimunkát értékesíteni nem tudtam; csak népipari, vagy stílszerű régi munkát fogadnak el. — *L. A. úrnőnek. Székelyudvarhely.* A londoni kiállítás látogatására semmi kedvezményt sem adnak. «Külföldi tanulmányútra» azonban egyes szerencsés esetekben nyerhetnek ösztöndíjat az ezért folyamodó érdemes tanítónők, a vallás- és közoktatási miniszter kegyességéből. — *W. E. úrnőnek Pozsony.* A folyóirat pártolásáért és terjesztéseért ismételt köszönet!